

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA EKONOMICKÁ

Diplomová práce

**Finanční gramotnost v České republice a komparace přístupů
k finančnímu vzdělávání ve vybraných zemích**

**Financial literacy in the Czech Republic and comparison of
approaches to financial education in selected countries**

Bc. Tereza Topičová

Plzeň 2015

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
Fakulta ekonomická
Akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE
(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Tereza TOPÍČOVÁ**
Osobní číslo: **K12N0173P**
Studijní program: **N6208 Ekonomika a management**
Studijní obor: **Podniková ekonomika a management**
Název tématu: **Finanční gramotnost v České republice a komparace přístupů
k finančnímu vzdělávání ve vybraných zemích**
Zadávací katedra: **Katedra financí a účetnictví**

Zásady pro vypracování:

1. Definujte pojem finanční gramotnost a základní finanční pojmy.
2. Objasněte dopady finanční ngramotnosti.
3. Popište přístupy ve finančním vzdělávání ve vybraných zemích.
4. Proveďte zhodnocení a formulujte své závěry.

Rozsah grafických prací: **neuveden**
Rozsah pracovní zprávy: **60 - 80 stran**
Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**
Seznam odborné literatury:

- **BERTL, Ivan.** *Kapitoly o finanční gramotnosti. 1.vydání. Praha: Triton, 2012. ISBN 978-80-7387-622-7*
- **BRABEC, Jiří.** *Finanční gramotnost: srozumitelně a bez překážek. 1.vydání. Pízeň: ABC Finančního vzdělávání, 2011. ISBN 978-80-905057-0-4*
- **KOCIÁNOVÁ, Helena.** *Finanční gramotnost v kostce: aneb co Vás neměl kdo naučit. Olomouc: ANAG, 2012. ISBN 978-80-7263-767-6*
- **PETÝRKOVÁ, Lenka; CHMELAROVÁ, Pavlína.** *Základy finanční gramotnosti. 1.vydání. Praha: Generation Europe, 2011. ISBN 978-80-904974-8-1*

Vedoucí diplomové práce: **Ing. Michaela Krechovská, Ph.D.**
Katedra financí a účetnictví

Datum zadání diplomové práce: **25. října 2014**
Termín odevzdání diplomové práce: **24. dubna 2015.**

Doc. Dr. Ing. Miroslav Plevný
děkan

Prof. Ing. Liisa Dvořáková, CSc.
vedoucí katedry

V Písku dne 25. října 2014

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma:

*„Finanční gramotnost v České republice a komparace přístupů k finančnímu vzdělávání
ve vybraných zemích“*

vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce za použití pramenů uvedených v příložené bibliografii.

V Plzni, dne

.....

podpis autora

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé diplomové práce paní Ing. Michaele Krechovské, Ph.D., za odborné rady a připomínky, které mi pomáhaly při zpracování této diplomové práce.

Obsah

Úvod.....	7
1 Finanční gramotnost	9
1.1 Definice finanční gramotnosti.....	9
2 Aktivity v oblasti finančního vzdělávání na mezinárodní úrovni.....	14
2.1 Aktivity OECD ve finančním vzdělávání	14
3 Finanční vzdělávání v České republice	16
3.1 Asymetrie mezi klienty a finančními institucemi	16
3.2 Národní strategie finančního vzdělávání v České republice	18
3.3 Priority v oblasti finančního vzdělávání	19
3.4 Principy finančního vzdělávání.....	20
3.5 Struktura finančního vzdělávání	21
3.6 Standardy finanční gramotnosti	22
3.6.1 Standard finanční gramotnosti pro základní vzdělávání.....	24
3.6.2 Standard finanční gramotnosti pro střední vzdělávání	26
4 Národní standard finanční gramotnosti ve Slovenské republice	29
4.1 Zaměření finančního vzdělávání	29
4.2 Obsah finančního vzdělávání u cílových skupin.....	30
4.2.1 Národní standard finanční gramotnosti na úrovni základního vzdělávání	32
4.2.2 Národní standard finanční gramotnosti na úrovni středního vzdělávání ..	37
5 Analýza úrovně finanční gramotnosti.....	41
5.1 Výzkum finanční gramotnosti v České republice v roce 2007	41
5.2 Výzkum finanční gramotnosti v České republice v roce 2010	45
5.3 Výzkum finanční gramotnosti ve Slovenské republice v roce 2007.....	49
5.4 Srovnání České republiky a Slovenské republiky.....	51

5.4.1	Porovnání přístupů k finančnímu vzdělávání na úrovni standardů finanční gramotnosti	51
5.4.2	Porovnání výsledků provedených výzkumů finanční gramotnosti.....	53
5.5	Vlastní empirické šetření.....	55
5.5.1	Výzkum na českých středních školách	55
5.5.2	Výzkum na slovenských středních školách	63
5.5.3	Porovnání výsledků z výzkumu na českých a slovenských středních školách	70
6	Hodnocení úrovně finanční gramotnosti.....	73
	Závěr	76
	Seznam tabulek	78
	Seznam obrázků.....	79
	Seznam použitých zkratk	81
	Seznam použitých zdrojů.....	82
	Seznam příloh	85

Úvod

V současné době je téma finanční gramotnosti velmi aktuální, neboť velká část rozhodnutí každého jedince či domácnosti je spojena právě s financemi. Čím dál více domácností si sjednává nejrůznější finanční produkty a služby. Ne vždy se však rozhodují racionálně a na základě důkladné analýzy dostupných informací. Mít uspokojivé znalosti z oblasti finančních trhů je tak nezbytné pro efektivní rozhodování o produktech a službách, které nabízejí finanční instituce (bankovní či nebankovní). Základy finanční gramotnosti by se měli učit děti již od raného věku. Jen tak lze docílit toho, že zájímání se o dění na finančních trzích bude pro každého automatické a přínosné.

S postupem času a neustálým vývojem finančních trhů si čím dál více států uvědomovalo, že je nutné systematicky vzdělávat všechny občany ve finančních pojmech a souvislostech. Vznikaly tedy různé příručky a standardy, které popisovaly toto vzdělávání.

Tato diplomová práce se zabývá finanční gramotností v České a Slovenské republice. Jejím cílem je analýza přístupů k finančnímu vzdělávání v těchto zemích a posouzení, zda znalosti žáků středních škol odpovídají plánům, které stanovily jednotlivá ministerstva.

Na začátku celé práce je teoreticky vymezen pojem finanční gramotnost, včetně jeho základních složek. V druhé kapitole jsou charakterizovány aktivity OECD (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj), které jsou chronologicky uspořádány podle data jejich realizace. Z činností a doporučení této organizace vycházejí jednotlivé národní programy, které mají za cíl zvyšování úrovně finanční gramotnosti ve své zemi. Proto další kapitoly se zaměřují na podrobnou analýzu přístupů k finančnímu vzdělávání v České a Slovenské republice. Nejprve je proveden rozbor základních východisek, předpokladů a principů finančního vzdělávání v České republice. Poté následuje analýza standardů finanční gramotnosti pro základní a střední vzdělávání, která vychází z rešerše dostupných informací (od Ministerstva financí ČR a Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR). Čtvrtá kapitola charakterizuje slovenský národní systém

finančního vzdělávání. Nejprve je definováno jeho zaměření a poté následuje podrobný rozbor standardů finanční gramotnosti dle jednotlivých úrovní vzdělávání.

Pátá kapitola analyzuje úroveň finanční gramotnosti v České a Slovenské republice. Jako první jsou rozebrány výzkumy české i slovenské dospělé populace. Následuje kapitola, která komparuje přístupy k finančnímu vzdělávání obou států (na základě charakterizovaných standardů) a poté jsou srovnávány výsledky průzkumů finanční gramotnosti. Dále se tato kapitola věnuje vlastnímu empirickému šetření, které bylo provedeno na vybraných středních školách v České a Slovenské republice. Po rozebrání nejdůležitějších poznatků z tohoto šetření následuje komparace znalostí českých a slovenských středoškoláků.

Poslední kapitola je věnována celkovému zhodnocení úrovně finanční gramotnosti, které vychází z předešlých analýz. Zároveň je provedeno srovnání skutečných znalostí žáků s cíli, které definují jednotlivé standardy finanční gramotnosti.

1 Finanční gramotnost

Celá práce se zabývá analýzou finanční gramotnosti, tudíž je vhodné si v úvodu tento pojem teoreticky vymezit a vysvětlit všechny aspekty, které mají vliv na úroveň finančních znalostí občanů.

1.1 Definice finanční gramotnosti

Finanční gramotnost je součástí širšího pojmu – ekonomická gramotnost. Ta kromě finanční gramotnosti obsahuje i schopnost občanů zajistit si příjmy, umět předvídat důsledky svých rozhodnutí (především dopady na současné a budoucí příjmy i výdaje), orientovat se na trhu pracovních příležitostí a mnoho dalších. (MŠMT, 2013)

Ministerstvo financí ČR, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Ministerstvo průmyslu a obchodu (za spolupráce s ČNB, spotřebitelskými a profesními sdruženími) vypracovaly společně dokument, který nese název *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách*, ve kterém můžeme nalézt jednu z definic finanční gramotnosti.

„Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.“ (MŠMT ČR, 2008, s. 7) Z první části této definice můžeme sledovat, že důležitou součástí finanční gramotnosti je i faktor motivace, který je hnací silou k tomu, aby občan finančně zabezpečil svoji rodinu i sebe. Ve většině případů jedinec získává peníze převážně z vykonávané práce. Nicméně peníze nejsou jediným motivem k práci. Mezi další můžeme zařadit např. uznání v práci, seberealizaci, další vzdělávání a mnoho dalších. Důležité tedy je, aby byl člověk od mládí veden k tomu, aby si uvědomoval své cíle, postoje a hodnoty. Nedílnou součástí by mělo být uvědomění si způsobů, jak stanovených cílů dosáhnout. Obvykle každý životní cíl (např. dobré vzdělání, uspokojivé bydlení, zájmové činnosti,...) je spojen s financemi a jejich

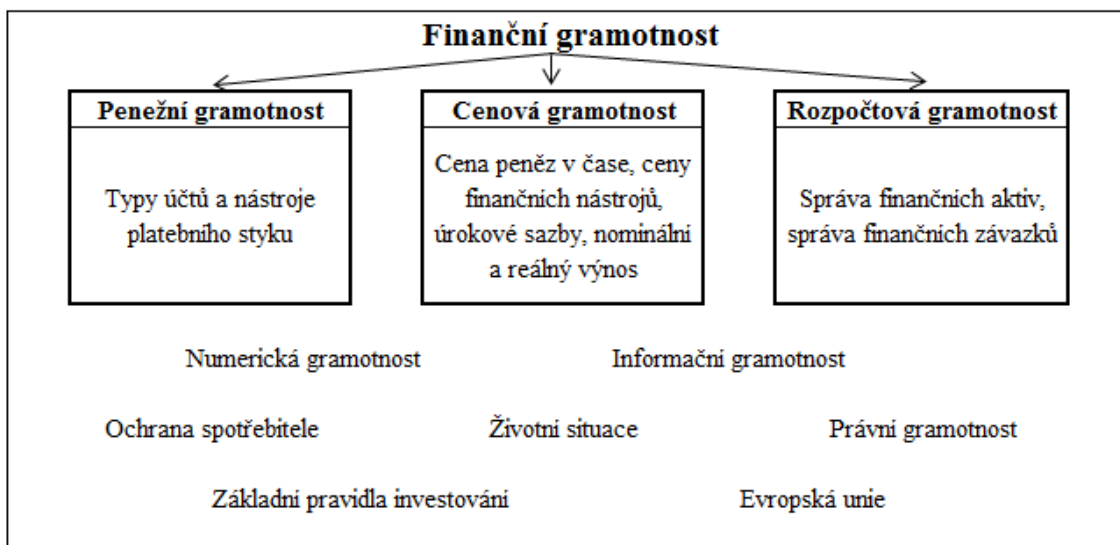
plánováním (Vybíhal a kol., 2011). Druhá část definuje, kdo je finančně gramotný občan. Podle této definice by měl znát všechny tři základní části finanční gramotnosti a další oblasti, které jsou nezbytné pro správné a efektivní fungování na finančním trhu.

Další výstižnou definici používá Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) ve svém dokumentu *PISA 2012*. Tento dokument popisuje rozsáhlý projekt OECD, který má za úkol zjišťovat úroveň zejména matematické, čtenářské a finanční gramotnosti mládeže ve vybraných zemích (členské země OECD ale i nečlenské). PISA 2012 uvádí, že „finanční gramotnost je o znalosti a porozumění finančních pojmů, rizik, dovedností, motivaci a o důvěře aplikovat získané znalosti, o porozumění, díky němuž je možné učinit efektivní rozhodnutí v celé řadě finančních souvislostí s cílem zlepšit finanční blahobyt jednotlivců a společnosti a umožnit účast na hospodářském životě.“ (OECD, 2013, s. 144)

Z obou výše uvedených definic je zřejmé, že podstatou finanční gramotnosti je porozumění fungování finančního trhu a jeho produktů. Finančně gramotný občan by tedy měl být schopen porovnávat mezi sebou finanční produkty a umět zhodnotit jejich výhody a nevýhody a dokázat si v širokém spektru nabízených produktů vybrat pro sebe a svou rodinu ten nejvýhodnější.

Finanční gramotnost můžeme dále rozdělit na další tři složky – peněžní, cenová a rozpočtová gramotnost. Z následujícího obrázku vidíme, že k finanční gramotnosti patří i další oblasti vlivu. V následujícím textu budou rozebrány tři základní složky finanční gramotnosti. Kromě nich by ovšem finančně gramotný občan měl ovládat i další oblasti, které budou nastíněny po charakteristice peněžní, cenové a rozpočtové gramotnosti.

Obr. č. 1: Základní schéma finanční gramotnosti

Zdroj: Škvára, 2011

Peněžní gramotnost

Základem peněžní gramotnosti je umět pracovat s hotovostními i bezhotovostními penězi. Především pak znát nástroje k jejich správě (např. běžný účet). Do peněžní gramotnosti lze zařadit i dva základní pojmy, které se týkají úvěrů. Těmito pojmy jsou například úrok a roční procentní sazba nákladů (RPSN). Finančně gramotný občan by se měl na základě těchto ukazatelů umět rozhodnout o vhodnosti nabízených úvěrů.

Cenová gramotnost

Další velmi důležitou součástí finanční gramotnosti je cenová gramotnost. Tedy porozumění pojmům inflace, cena a faktorům, které je ovlivňují. Finančně gramotný občan by měl znát způsoby, jakými obchodníci stanovují ceny svých výrobků, včetně stanovování akčních cen. Lidé by měli dokázat rozeznat skutečnou slevu od klamavého zobrazení ceny. Nežřídkou je totiž stává, že obchodníci nabízejí výrobek za určitou „zlevněnou“ cenu, která však převyšuje cenu obvykle nabízenou. Dále by měl být schopen vysvětlit základní princip působení inflace na kupní sílu peněz a ovlivňování ceny zboží.

Rozpočtová gramotnost

Poslední ze stěžejních částí finanční gramotnosti je gramotnost rozpočtová, která zahrnuje především znalosti o státním rozpočtu a daňovém systému země. Vzhledem k tomu, že Česká republika chce zvýšit úroveň finanční gramotnosti občanů (a tím například snížit počet exekucí), je nezbytnou součástí i umět si sestavit svůj osobní, respektive rodinný rozpočet. Každý by měl umět rozlišit své pravidelné příjmy a výdaje od nepravidelných nebo nepředvídatelných. Tento rozpočet by měl být minimálně vyrovnaný, aby nedošlo k situaci, kdy by výdaje převyšovaly příjmy. V tomto případě by docházelo k neplnění závazků a je pravděpodobné, že by se tito občané brzy dostali do dluhové pasti.

Ostatní vybrané oblasti finanční gramotnosti

Kromě stěžejních třech oblastí finanční gramotnosti (peněžní, cenová a rozpočtová) by lidé měli disponovat základními znalostmi i z jiných oblastí, které jsou zobrazeny na obrázku č. 1.

Již na středních školách by si žáci měli uvědomovat rozdíl mezi jednoduchým a složeným úročením, které spadají do numerické gramotnosti. V praxi se lze setkat s oběma variantami. Úroky, které jsou stanoveny jednoduchým úročením, vycházejí z počáteční hodnoty jistiny. Příkladem jednoduchého úročení může být termínovaný vklad, kdy je ve smluvních podmínkách dohodnuto, že úrokové výnosy budou zasílány na jiný (obvykle běžný) účet a úročená částka bude ve výši počátečního vkladu. Složené úročení je charakteristické pro většinu dnešních finančních produktů, kdy se úročí celá částka. To znamená, že pokud se za určité období připíše úrokový výnos, pak v dalším období se úroky počítají již ze sumy počátečního vkladu a připsaných úroků. (Petrášková, 2010)

Každý občan by měl mít alespoň základní vzdělání týkající se právní gramotnosti. Pokud ji budeme rozebírat na úrovni finanční gramotnosti, pak se jedná především o uzavírání smluv s bankovními i nebankovními institucemi. Důležité je, aby si každý potenciální klient důkladně přečetl smlouvu, kterou bude podepisovat. I přes všechna varování v médiích se velmi často stává, že si lidé nepřečtou podepsanou smlouvu

a důvěřují zmíněným subjektům. Je nutné, aby byla přečtena celá smlouva a také všeobecné smluvní podmínky, které nemusí být vždy součástí smlouvy, ale je na ně v textu odkazováno.

2 Aktivity v oblasti finančního vzdělávání na mezinárodní úrovni

Vzdělávání občanů ve finančních záležitostech považují za důležité téměř všechny vyspělé státy světa. Programy na jeho podporu lze ale najít i na nadnárodní úrovni. Finančním vzděláváním se věnuje Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD).

2.1 Aktivity OECD ve finančním vzdělávání

OECD se zaměřuje především na činnosti podporující ekonomický rozvoj, zvyšování životní úrovně a zaměstnanost svých členských států. Se jmenovanými hlavními cíli je úzce spjata také finanční gramotnost občanů. OECD si tento fakt uvědomuje, a proto za spolupráce s Výborem pro finanční trhy (OECD Committee on Financial Markets) a Výborem pro pojištění a soukromé penze (OECD Insurance and Private Pensions Committee) v roce 2003 zahájila mezinárodní projekt, který se věnuje finančnímu vzdělávání (oficiální název – Financial Education Project).

První fáze projektu obsahovala analyzování aktuálního stavu finanční gramotnosti a programů pro její zvyšování v členských zemích OECD a ve vybraných nečlenských zemích. Analyzovala se především účinnost programů a jejich metodika. V této fázi projektu se mohly všechny země vyjádřit k tématům, která považují za nejdůležitější a také k hlavním překážkám ve finančním vzdělávání. (OECD, 2004)

Následující fáze se zaměřovala na formulování doporučení ve finančním vzdělávání daných států (OECD, 2004). Jako první byl v roce 2005 vydán dokument, který charakterizoval základní principy a doporučené postupy, které by měly obsahovat vzdělávací programy. Postupně byly vydávány další, které upravovaly pojištění, spoření na stáří, úvěry a další finanční oblasti. Souhrn nejdůležitějších doporučení podle OECD (2009):

- všichni zúčastnění aktéři by měli poskytovat nezávislé finanční vzdělávání;
- měly by se systematicky hodnotit finanční vzdělávací programy, které již existují;
- vzdělávání v oblasti financí by mělo být započato již na školách;
- vzdělávací aktivity finančních institucí by se měly podporovat (zároveň ale dbát na oddělení komerčních sdělení a finančního vzdělávání);
- mělo by být zabráněno, aby informační materiály a texty uzavíraných smluv od finančních institucí obsahovaly nesrozumitelné formulace (včetně psaní informací malým písmem);
- finanční vzdělávání by mělo být zaměřeno na základy spoření, zadlužení, pojištění, penzí a finančního plánování;
- mělo by docházet k podpoře kampaní, specializovaných internetových stránek, bezplatných informačních služeb a dalších zdrojů informací, které jsou zaměřeny na upozorňování občanů před riziky, jež hrozí spotřebitelům finančních produktů či služeb.

Doporučené principy, postupy a obsahy finančních vzdělávacích programů jsou charakterizovány pro všechny zúčastněné země světa stejně. Každá z nich poté musí vytvořit systém národního finančního vzdělávání tak, aby odpovídal místním zvyklostem a podmínkám. Z tohoto důvodu se mohou jednotlivé vzdělávací programy lišit, ačkoliv vycházejí ze stejného základu. Všechny země by však měly postupně dosáhnout stejného výsledku – zlepšení úrovně finanční gramotnosti svých občanů.

V roce 2008 byla založena Mezinárodní síť finančního vzdělávání (INFE – International Network on Financial Education), která má sloužit pro neustálé zlepšování postupů v rámci finančního vzdělávání. V současné době má přes 240 členů (například centrální banky, ministerstva financí, školství a podobně) z více než 100 zemí světa. V rámci tohoto programu jsou dvakrát do roka pořádány mezinárodní konference, na kterých zástupci jednotlivých zemí diskutují o politikách či trendech ve finančním vzdělávání. (OECD, 2012)

3 Finanční vzdělávání v České republice

Finanční vzdělávání v České republice je poměrně novou disciplínou, jelikož v centrálně plánované ekonomice byl finanční trh velmi omezený a lidé neměli velký výběr z finančních produktů. O rozvoji finančního vzdělávání tedy hovoříme především od devadesátých let minulého století. V době, kdy Česká republika přešla z centrálně plánované ekonomiky na tržní hospodářství, docházelo ke vzniku komerčních bank, pojišťoven a dalších institucí. Zároveň se také začal značně vyvíjet kapitálový trh. S postupem času se finanční trh v České republice stával komplikovanějším a bylo obtížné se v něm orientovat. (Dvořáková, 2011)

3.1 Asymetrie mezi klienty a finančními institucemi

S vývojem finančního trhu začala postupně vznikat asymetrie mezi poskytovateli finančních služeb a jejich klienty. Podle Dvořákové (2011) existuje na finančním trhu jedna hlavní, a to informační asymetrie, která se obvykle projevuje v následujících čtyřech podobách:

- primární informační asymetrie;
- asymetrie finanční gramotnosti;
- asymetrie v ekonomické síle;
- asymetrie ve schopnosti posoudit kvalitu a rizika.

První z jmenovaných asymetrií je založena na rozdílném přístupu k informacím. Stát si je tohoto rozdílu vědom, a tak na něj obvykle reaguje nařízením vůči bankám. Jedná se především o povinnost bank sdělovat klientům veškeré informace. Jako příklad můžeme uvést povinnost bank vyčíslit hodnotu roční procentní sazby nákladů (RPSN) v podepisované smlouvě určitého úvěru.

Asymetrie finanční gramotnosti znamená, že je veliký rozdíl mezi klientem a finanční institucí ve schopnosti získat, analyzovat a správně vyhodnocovat informace týkající

se finančního trhu. I v tomto případě stát reaguje na výše zmíněnou asymetrii, a to nejčastěji zaváděním různých projektů finančního vzdělávání.

Rozdíl v ekonomické síle finančních institucí a klientů je opět značný, kdy klient má malou vyjednávací schopnost (například u vyjednávání konečné úrokové sazby) a zároveň má nízkou schopnost chránit svá práva. Občané jsou v tomto případě chráněni různými zákony, kde jedním z nejdůležitějších je Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele.

Poslední jmenovanou asymetrii lze nejuvýstižněji popsat na příkladu obchodování s akcemi. Jestliže klient pověří investora investováním svých finančních prostředků prostřednictvím obchodování na akciových trzích, pak investor nakupuje a prodává akcie v hodnotě daných prostředků. Rozdíl mezi oběma účastníky je ve zkušenostech a znalostech akciových trhů. Lze předpokládat, že investor dokáže pracovat se svěřenými finančními prostředky lépe, než jeho klient. I zde tedy lze vidět, že finanční vzdělávání občanů je velmi důležité, neboť v uvedeném příkladu by si klient mohl spravovat své finance sám a nebylo by potřeba platit provize za zprostředkování obchodu danému investorovi.

Díky rozmachu finančního trhu a zároveň malé povědomosti občanů o finančních produktech, nabízených službách a podobně se začaly objevovat klamavé obchodní praktiky určitých finančních institucí. Na tento fakt zareagoval stát, kdy jeho cílem bylo ochránit spotřebitele před těmito subjekty a docházelo tedy k aktualizaci právních norem tak, aby byl spotřebitel chráněn. (Dvořáková, 2011)

Vývoj finančních trhů byl impulzem pro Ministerstvo financí České republiky, aby bylo docíleno lepšího postavení klientů finančních institucí. Jedním z kroků, jak lepšího postavení docílit, bylo uvědomění si potřeby systematicky a uceleně finančně vzdělávat občany České republiky. Jedním z nejuvýznamnějších projektů finančního vzdělávání je *Národní strategie finančního vzdělávání* (MF ČR, 2013), kterou zveřejnilo Ministerstvo financí České republiky. Tento projekt vycházel jednak z potřeby České republiky systematicky vzdělávat občany a zároveň z mezinárodního doporučení, jež bude rozebráno v následující kapitole.

3.2 Národní strategie finančního vzdělávání v České republice

Národní strategie finančního vzdělávání (MF ČR, 2013) v České republice má za hlavní cíl zvýšení úrovně finanční gramotnosti v ČR a to především prostřednictvím zavedení systému finančního vzdělávání. Systém finančního vzdělávání je definován pro několik úrovní, přičemž mezi hlavní můžeme zařadit finanční vzdělávání na úrovni základních a středních škol a následně finanční vzdělávání, které zprostředkovávají finanční instituce. Poslední jmenovaná úroveň je velmi široká. Lze sem zařadit vzdělávání v jednotlivých podnicích, ale také vzdělávací aktivity pro širokou veřejnost (prakticky bez jakéhokoliv omezení).

V roce 2006 byly zahájeny nezbytné kroky ke spuštění systematického finančního vzdělávání občanů v České republice. Jednalo se především o schválení *Strategie finančního vzdělávání* Ministerstvem financí ČR a Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR. V srpnu tohoto roku začala fungovat Pracovní skupina pro finanční vzdělávání, která byla koordinována Ministerstvem financí ČR. Jejimi členy byli zástupci státu, spotřebitelských organizací, profesních asociací a expertů, kteří se zaměřují na vzdělávání. V začátcích svého působení měla Pracovní skupina za úkol projednání *Strategie finančního vzdělávání* a *Standardů finanční gramotnosti*. Po splnění těchto hlavních cílů se Pracovní skupina pro finanční vzdělávání stala základnou pro koordinaci všech subjektů, jež se podílejí na zvyšování úrovně finanční gramotnosti. V roce 2007 byly vydány *Standardy finanční gramotnosti*, jejichž obsah se postupně zapracovával do daných rámcových vzdělávacích programů (prvotně na úrovni středního vzdělávání). Poté docházelo k systematické plošné podpoře pedagogických činitelů. Prvním krokem bylo vydání odborných metodických příruček. Jednou z nich byla příručka pro pedagogy *Finanční gramotnost – obsah a příklady z praxe škol*, kterou vydal v roce 2008 Národní ústav odborného vzdělávání. Dalším krokem vzdělávání pedagogů bylo zařazení problematiky finančního vzdělávání do studijních programů vysokých škol, které připravují budoucí učitele základních a středních škol. Česká národní banka se významně podílela na všech výše jmenovaných aktivitách a neustále nabízí pomoc se zpracováním odborných příruček a publikací a také s organizací projektů, které mají za cíl zvýšení úrovně finanční gramotnosti v České republice. (MŠMT ČR, 2013)

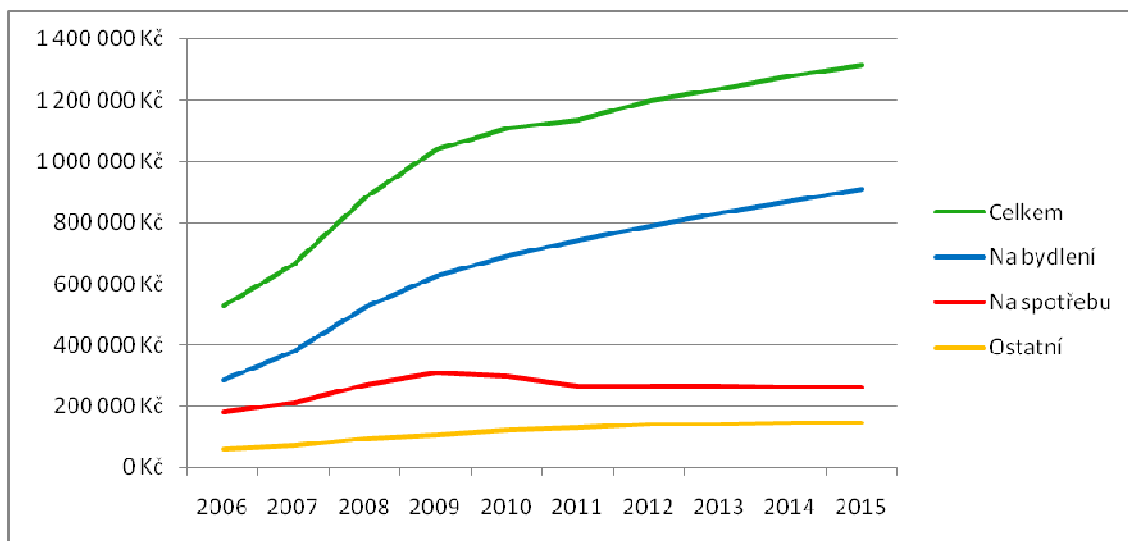
3.3 Priority v oblasti finančního vzdělávání

Ministerstvo financí ČR si je vědomo, že pokud se má dosáhnout úspěšného procesu finančního vzdělávání, neměla by být opomenuta žádná oblast z finančního trhu. Nicméně finanční trh se neustále vyvíjí a reagovat celoplošně na tento fakt, je velmi obtížné. Proto Ministerstvo financí ČR v *Národní strategii finančního vzdělávání* uvádí tři základní oblasti, na které je nutno se ve finančním vzdělávání zaměřit:

- aktivní a odpovědná účast na finančním trhu;
- prevence proti předlužení;
- zajištění na stáří.

Občané by měli aktivně vystupovat na finančním trhu, což znamená, že musí porozumět fungování celého systému a znát finanční produkty. Vždy by měli uvážit možnosti svého výběru a zodpovědně vybrat ten, který je pro ně nejvýhodnější. Nelze totiž celoplošně říci, který produkt je na celém finančním trhu nejvýhodnější. Každý má svá specifika a každý občan očekává něco jiného (či má jiné finanční možnosti). Úkolem této oblasti je také naučit občany vyhledávat, analyzovat a vyhodnocovat relevantní informace a umět s nimi efektivně pracovat. Další oblastí je prevence proti předlužení, která je velmi důležitá. Jak lze vidět na následujícím obrázku, každým rokem stoupá zadluženost českých domácností. Největší podíl na růstu zadlužení českých domácností mají částky z úvěrů na bydlení, které se neustále zvyšují. V posledních letech jsou úroky z hypotečních úvěrů na svém minimu, a tak lákají čím dál více občanů k jejich zřízení. Nicméně ne každý dokáže plánovat své výdaje na vzdálenější budoucnost, tudíž dochází současně ke zvýšení počtu exekucí, kdy lidé nejsou schopni dostát svým závazkům. Tomuto trendu chce Ministerstvo financí ČR předcházet právě finančním vzděláváním. Jak lze vidět z obr. č. 2, úvěry na spotřebu nemají razantní růstový charakter, nicméně speciálně pro nízkopříjmové rodiny představují velké riziko, poněvadž splátky pro ně představují velkou finanční zátěž. Tato oblast finančního vzdělávání je tedy velmi aktuální a důležitá. (MF ČR, 2013)

Obr. č. 2: Vývoj zadluženosti domácností ČR k 31. 1. jednotlivých let (v mil. Kč)

Zdroj: vlastní zpracování dle dat ČNB, 2015

Poslední jmenovanou oblastí je zajištění na stáří, jelikož česká populace rychle stárne a již nyní je jasné, že v budoucnosti Česká republika nebude mít finance na to, aby zabezpečila občany v důchodovém věku. Důležitá je zde tedy osvěta různých možností zajištění na stáří (např. penzijní připojištění).

3.4 Principy finančního vzdělávání

Aby bylo dosaženo efektivního finančního vzdělávání, je nutné si určit základní principy, podle kterých bude celý systém vzdělávání probíhat. Ministerstvo financí ČR stanovilo tři tyto principy (MF ČR, 2013):

- princip obecnosti;
- princip odbornosti;
- princip zacílení.

Pokud má být cílem finančního vzdělávání zvýšení úrovně finanční gramotnosti, což znamená zlepšit povědomí občanů o nabízených produktech a službách na finančním trhu, pak je úkolem vzdělávacího systému představit je obecně, nikoliv propagovat

konkrétní finanční instituci a její produkty. Druhým jmenovaným je princip odbornosti, který je nutný pro kvalitní finanční vzdělávání. Jedná se především o to, aby systém finančního vzdělávání obsahoval správné a odborné pojmy a souvislosti mezi nimi. To vyplývá i z nutnosti připravit školitele, kteří by měli bezchybně zvládat oblast financí. Měli by také být schopni svoje vědomosti efektivně předat dál, tudíž je zde nutná příprava z hlediska pedagogického vzdělávání. Princip zacílení znamená, že konkrétní projekt musí mít předem jasně definovanou cílovou skupinu. Od určení cílové skupiny se pak odvíjí celá příprava projektu, kdy je například nutné použít vhodné informační kanály. Odlišný bude projekt při finančním vzdělávání občanů staršího věku a žáků základních škol. Je nezbytné, aby vzdělávací projekty byly připraveny pro cílovou skupinu tak, aby bylo možné informace správně pochopit. (MF ČR, 2013)

3.5 Struktura finančního vzdělávání

Ministerstvo financí ČR stanovilo, že systém vzdělávání v oblasti financí v zemi se bude týkat celé populace. Rozdělilo tedy strukturu finančního vzdělávání na dva pilíře:

- počáteční vzdělávání;
- další vzdělávání.

Počátečním vzděláváním se zde myslí předškolní, základní, střední a vysokoškolské vzdělávání. Národní strategie finančního vzdělávání se ovšem zaměřuje primárně na základní a střední školy. Garantem tohoto vzdělávání je stát (především Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky) a odbornou pomoc při jeho zavádění poskytuje Ministerstvo financí České republiky a Česká národní banka. Další vzdělávání je zaměřeno na dospělou populaci, mělo by být zajišťováno převážně soukromým sektorem (sdružením finančních institucí a sdružením spotřebitelů). Je také nazýváno celoživotním vzděláváním. Cílovou skupinou jsou zde tedy spotřebitelé produktů a služeb z finančního trhu. Vzhledem k neustálým změnám finančního trhu je potřeba, aby se občané neustále vzdělávali a byli schopni pružně reagovat na tyto změny. (MF ČR, 2013)

3.6 Standardy finanční gramotnosti

Standardy finanční gramotnosti určují ideální úroveň znalostí z oblasti financí určitých cílových skupin. Standardy finanční gramotnosti v České republice byly v roce 2007 stanoveny takto:

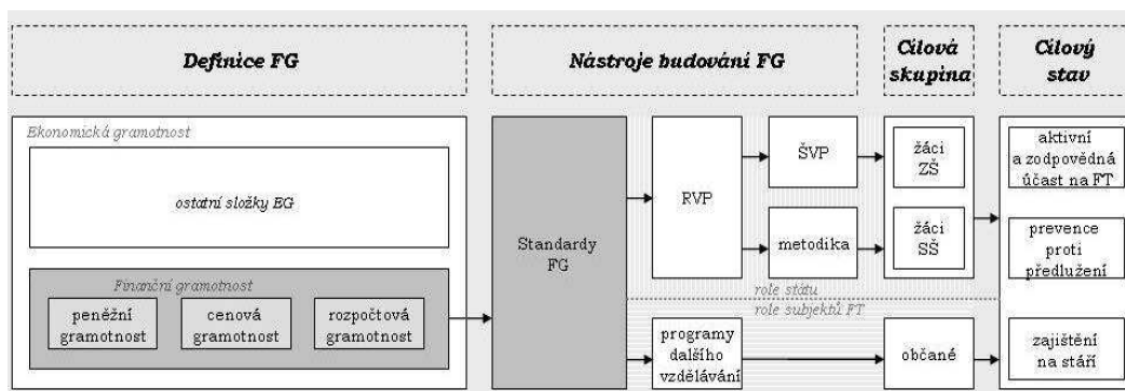
- Standard finanční gramotnosti pro žáka 1. stupně ZŠ
- Standard finanční gramotnosti pro žáka 2. stupně ZŠ
- Standard finanční gramotnosti pro žáka SŠ

Poslední jmenovaný je zároveň i standard finanční gramotnosti pro dospělou populaci, kdy oproti němu je upraven tak, aby odpovídal vzdělávacím potřebám žáků na středních školách.

Jednotlivé standardy nám určují, jaké úrovně by měli žáci základních a středních škol dosáhnout v oblasti finančních znalostí. Lze říci, že mají dvě oblasti využití. První z nich je v samotném vzdělávání, kdy nám určují stanovený cílový stav. Na základě této funkce jsou implementovány do rámcových vzdělávacích programů škol a také slouží jako východisko pro různé vzdělávací projekty jak pro žáky, tak i pro širokou veřejnost. Druhou oblastí je měření úrovně finanční gramotnosti. Standardy nám určují požadovanou úroveň a poté je porovnáván skutečný stav oproti naplánovanému. (Dvořáková, 2011)

Následující obrázek nám znázorňuje, z čeho vycházejí standardy finanční gramotnosti a jaké jsou jejich role. Vidíme, že základem celé implementace standardů je definice finanční gramotnosti a základní složky ekonomické gramotnosti (peněžní, cenová, rozpočtová gramotnost a její ostatní složky). Po konkretizaci standardů pro jednotlivé úrovně vzdělávání jsou zařazeny do rámcových vzdělávacích programů. Z rámcových vzdělávacích programů (pro konkrétní úroveň vzdělávání) vycházejí školní vzdělávací programy, které si ze zákona každá škola sama vytváří. Ze znázorněného obrázku je patrné, že standardy se nevztahují pouze na základní a střední školy, ale i na další vzdělávání (tzv. celoživotní), které se týká všech ostatních občanů.

Obr. č. 3: Role standardů finanční gramotnosti

Zdroj: MF ČR, MPO ČR, MŠMT ČR, s. 9, 2007

V kapitole 1.1 byla uvedena definice finanční gramotnosti a její základní rozdělení na peněžní, cenovou a rozpočtovou gramotnost. Standardy finanční gramotnosti toto rozdělení nepatrně upravily, aby je bylo možné přehledně a jasně implementovat do rámcových vzdělávacích programů. Hlavními částmi finanční gramotnosti podle zmíněných standardů tedy jsou:

- peníze;
- hospodaření domácnosti;
- finanční produkty;
- práva spotřebitele.

Pokud srovnáme původní rozdělení finanční gramotnosti a upravené, tak vidíme, že peníze lze zařadit do peněžní a cenové gramotnosti. Hospodaření domácnosti upravuje rozpočtová gramotnost, kde hlavní náplní je schopnost sestavit rozpočet domácnosti. Finanční produkty jsou charakterizovány všemi částmi finanční gramotnosti a práva spotřebitelů jsou definovány v dalších složkách finanční gramotnosti, které rozebírá kapitola 1.5. (Dvořáková, 2011)

V dokumentu *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* jsou podrobně zpracovány standardy pro jednotlivé úrovně vzdělávání, které jsou rozčleněny podle výše zmíněného upraveného rozdělení finanční gramotnosti.

3.6.1 Standard finanční gramotnosti pro základní vzdělávání

Podle *Standardu finanční gramotnosti pro základní vzdělávání* by žáci prvního stupně základní školy v oblasti **peněz** měli umět používat peníze v běžných denních situacích (např. nákup potravin, lístku do kina a podobně). Dále by měli být schopni odhadnout cenu určitého výrobku či služby a dokázat si přepočítat správnost vrácených peněz z nákupu. Žáci na druhém stupni základní školy by měli na příkladech ukázat, kdy je výhodnější platit hotovostně a kdy bezhotovostně (a svoji volbu i zdůvodnit). Další dovednost, kterou by měli ovládat, je pochopení stanovení ceny a na příkladu znázornit konečnou cenu jako součet nákladů, zisku a daně z přidané hodnoty. Dále by měli objasnit, jaký vliv má nabídka a poptávka na tvorbu ceny a na její výši (důvod snižování či zvyšování ceny výrobku či služby). V oblasti peněz by měli být schopni vysvětlit, jaký vliv na hodnotu peněz má inflace. Následující tabulka přehledně zobrazuje témata v oblasti peněz, ve kterých by se daná cílová skupina měla umět orientovat. (MF ČR, MPO ČR, MŠMT ČR, 2007)

Tab.č. 1: Obsah finančního vzdělávání na základních školách v oblasti peněz

1. stupeň ZŠ	2. stupeň ZŠ
Obsah	Obsah
Hotovostní a bezhotovostní forma peněz	Nakládání s penězi
Způsoby placení	Tvorba ceny
Banka jako správce peněz	Inflace

Zdroj: vlastní zpracování dle MF ČR, MPO ČR, MŠMT ČR (2007), 2015

Druhou oblastí ve finančním vzdělávání je **hospodaření domácnosti**. Žáci prvního stupně základní školy by v této oblasti měli alespoň vysvětlit, proč nelze realizovat všechny výdaje, které by rodina chtěla (uvést to na konkrétním příkladu). Žáci druhého stupně základní školy by v této oblasti měli znát mnohem více informací. Každý z nich by měl být schopen sestavit jednoduchý rozpočet své domácnosti a popsat jednotlivé příjmy a výdaje (umět je rozlišit na jednorázové a pravidelné). Po sestavení rodinného rozpočtu by měl určit, zda se jedná o vyrovnaný, schodkový či přebytkový rozpočet (a umět vysvětlit rozdíly mezi nimi). Poslední znalosti, jež by měl ovládat, jsou z oblasti

práv spotřebitelů, kdy by měl vysvětlit, jak se lze bránit při porušení práv spotřebitele (i zde je vhodné vysvětlit na konkrétním příkladu). Následující tabulka opět zachycuje oblasti, které by žáci základních škol měli ovládat. (MF ČR, MPO ČR, MŠMT ČR, 2007)

Tab.č. 2: Obsah finančního vzdělávání na základních školách v oblasti hospodaření domácnosti

1. stupeň ZŠ	2. stupeň ZŠ
Obsah	Obsah
Rozpočet, příjmy a výdaje domácnosti	Rozpočet domácnosti, typy rozpočtu, jejich odlišnosti
Nárok na reklamaci	Základní práva spotřebitelů

Zdroj: vlastní zpracování dle MF ČR, MPO ČR, MŠMT ČR (2007), 2015

Poslední oblastí vzdělávání, které upravují *Standardy finanční gramotnosti pro základní vzdělávání*, jsou **finanční produkty**. Žáci na prvním stupni základních škol i zde mají poměrně lehký cíl – měli by dokázat objasnit, jaké jsou důvody pro spoření. Druhou oblastí, kterou by měli znát a umět jej aplikovat, jsou půjčky. Měli by tedy vědět, kdy je vhodné si půjčit a jakým způsobem se tyto půjčky splácejí a dále, že se splácí obvykle vyšší částka, než jaká byla zapůjčena. Žáci na druhém stupni by již měli znát mnohem více informací ohledně finančních produktů (především na jakém principu jsou založeny). Podle standardů by měli být schopni vysvětlit, jaká omezení mají kreditní a debetní platební karty. Kromě vysvětlení omezení by měli umět na příkladu i uvést nejčastější způsoby použití těchto dvou typů platebních karet. Dalším výsledkem vzdělávání by mělo být, že žák bude schopen porovnat a uvést nejčastější způsoby využití volných peněžních prostředků, kterými jsou například spotřeba, investice či vytváření úspor. V tomto věku by již měli vědět, co je to deficit rodinného rozpočtu, tudíž v této oblasti by měli i umět vyjmenovat a porovnat nejobvyklejší způsoby krytí tohoto deficitu, kterými jsou například různé úvěry (nejčastěji spotřebitelské), leasingy, koupě produktu či služby na splátky a podobně. V této oblasti by měl být schopen vysvětlit, co je to úrok přijatý a placený (a rovněž ukázat na příkladu). Na druhém

stupni základní školy se již seznámí s pojistnými produkty, kdy by se měl orientovat v základních druzích pojištění a zároveň by měl znát situace, kdy je vhodné dané pojistné produkty použít. Veškerý obsah finančního vzdělávání na základní škole v oblasti finančních produktů zobrazuje následující tabulka. (MF ČR, MPO ČR, MŠMT ČR, 2007)

Tab.č. 3: Obsah finančního vzdělávání na základních školách v oblasti finančních produktů

1. stupeň ZŠ	2. stupeň ZŠ
Obsah	Obsah
Úspory	Služby bank, aktivní a pasivní operace
Půjčky	Produkty finančního trhu pro investování a pro získání prostředků
	Pojištění
	Úročení

Zdroj: vlastní zpracování dle MF ČR, MPO ČR, MŠMT ČR (2007), 2015

3.6.2 Standard finanční gramotnosti pro střední vzdělávání

Druhým dokumentem, který nám popisuje ucelený systém finančního vzdělávání v České republice, je *Standard finanční gramotnosti pro střední vzdělávání*. Jak již bylo zmíněno na začátku této kapitoly, znalosti, které by měli ovládat žáci střední školy, jsou zároveň i znalosti, jež by měl znát každý dospělý občan České republiky. Finanční vzdělávání žáků středních škol je zaměřeno na čtyři základní oblasti finanční gramotnosti – peníze, hospodaření domácností, finanční produkty a práva spotřebitelů.

První oblastí finančního vzdělávání žáků středních škol jsou **peníze**, kdy výsledkem by měli být následující znalosti a dovednosti. Žák dovede používat nejběžnější platební nástroje. Jedná se zde o použití peněz domácí i zahraniční měny, to znamená, že je i schopen směnít peníze s použitím kursovního lístku. Má znalosti týkající se cen výrobků a služeb, tedy dokáže určit cenu jako součet nákladů, zisku a DPH a je schopen rozpoznat používané cenové triky obchodníků (například uvádění cen bez DPH a další) a klamavé nabídky. Poslední znalosti z oblasti peněz se týkají inflace, kdy žák

střední školy je schopen vysvětlit základní podstatu inflace a její vliv na peníze (zejména pak na příjmy občanů, vklady v bankách a úvěry) a dále umí uvést příklady, jakým způsobem se lze proti inflaci bránit. (MF ČR, MPO ČR, MŠMT ČR, 2007)

Druhou oblastí, na kterou se standard zaměřuje, je **hospodaření domácností**. Zde by žáci střední školy měli ovládat vše, co se týče rodinného (případně osobního) rozpočtu. Měli by tedy umět rozlišovat nepravidelné a pravidelné příjmy a výdaje, ze kterých sami dokážou vytvořit rozpočet celé domácnosti. Měli by vědět, že rodinný rozpočet může být vyrovnaný, schodkový či přebytkový. V případě schodkového rozpočtu by měli umět navrhnout řešení, jak tento deficit řešit. Pokud bude rozpočet přebytkový, pak navrhnout, jakým způsobem lze přebytek využít (investovat, rezerva domácnosti či jiné možnosti). Následující tabulka zobrazuje přehledně obsah obou výše uvedených oblastí finančního vzdělávání pro žáky středních škol. (MF ČR, MPO ČR, MŠMT ČR, 2007)

Tab.č. 4: Obsah finančního vzdělávání na středních školách v oblasti peněz a hospodaření domácností

Střední školy	
Peníze	Hospodaření domácností
Obsah	Obsah
Placení (v tuzemské i zahraniční měně)	Rozpočet domácností
Tvorba ceny	
Inflace	

Zdroj: vlastní zpracování dle MF ČR, MPO ČR, MŠMT ČR (2007), 2015

Předposlední oblastí, kterou upravují zmíněné standardy, jsou **finanční produkty**. Obsahem tohoto okruhu je především řešení přebytku či nedostatku peněžních prostředků. Žáci středních škol by tedy měli umět navrhnout různé možnosti, kde se dají využít volné peněžní prostředky (spoření, investice do cenných papírů či do nemovitostí a další). Finanční trh nám ovšem nabízí širokou škálu finančních produktů, mezi kterými by finančně gramotní žáci střední školy měli umět vybrat ten nejvýhodnější pro investování volných peněžních prostředků a především by měli být schopni vysvětlit důvod pro jejich volbu. V případě nedostatku peněžních prostředků by žáci

měli umět vybrat nejvýhodnější úvěrový produkt, který by korespondoval s důvody pro jeho pořízení. I zde by měli být schopni svoji volbu dostatečně vysvětlit. Při odůvodňování svého výběru by se měli zaměřit především na rozebrání nejdůležitějších pojmů v nabízeném úvěrovém produktu, kterými jsou úroková sazba a roční procentní sazba nákladů. Tyto dva pojmy by měli umět rozlišit a vysvětlit, jaký je mezi nimi rozdíl a podle kterého z nich je optimální se řídit při výběru těchto produktů. Posledním tématem této oblasti je pojištění. Žáci středních škol by měli znát nejvyužívanější pojistné produkty a dále by měli být schopni určit, který je pro ně nejvýhodnější při určitém zadání (například při odjezdu na sportovní dovolenou do zahraničí). (MF ČR, MPO ČR, MŠMT ČR, 2007)

Poslední jmenovanou oblastí, které se věnuje finanční vzdělávání, jsou **práva spotřebitele**. Žáci středních škol by si v této oblasti měli především uvědomovat, že základem uzavírání smluv s finančními institucemi je jejich důkladné přečtení a pochopení (před jejich podepsáním). Na příkladu by měli umět ukázat různé důsledky, kdyby si smlouvu před jejím podepsáním řádně nepřečetli. Dále by měli vědět, že spotřebitel je při běžných nákupech zboží či služeb chráněn mnohými právními předpisy. V této oblasti by měli znát svá práva a vědět, jak je u obchodníků uplatňovat. Například by měli znát podmínky, za kterých může být uznána reklamace zakoupeného produktu (služby). Následující tabulka zachycuje obsah finančního vzdělávání v oblasti finančních produktů a práv spotřebitelů na úrovni středních škol. (MF ČR, MPO ČR, MŠMT ČR, 2007)

Tab.č. 5: Obsah finančního vzdělávání na středních školách v oblasti finančních produktů a práv spotřebitele

Střední školy	
Finanční produkty	Práva spotřebitele
Obsah	Obsah
Přebytek finančních prostředků	Předpisy na ochranu spotřebitele
Nedostatek finančních prostředků	Obsah smluv
Pojištění	

Zdroj: vlastní zpracování dle MF ČR, MPO ČR, MŠMT ČR (2007), 2015

4 Národní standard finanční gramotnosti ve Slovenské republice

Obdobně jako v České republice má *Národní standard finanční gramotnosti* ve Slovenské republice za hlavní cíl zlepšit úroveň finanční gramotnosti občanů. Vrcholní představitelé Slovenské republiky rozhodli, že finanční vzdělávání bude sledovat nejnovější světové trendy, které se využijí v implementaci Národního standardu finanční gramotnosti. V roce 2008 Vláda Slovenské republiky schválila připravený návrh systematické strategie finančního vzdělávání a řízení osobních financí, který obsahoval postupné kroky k úplné implementaci Národního standardu finanční gramotnosti do celorepublikového systému vzdělávání (jedná se zde převážně o školská zařízení). V první části zavádění se konaly převážně přípravné kroky, kterými bylo například vzdělávání pedagogických pracovníků v oblasti finanční gramotnosti. V roce 2013 Ministerstvo školství, vědy, výzkumu a sportu Slovenské republiky představilo dosavadní výsledky plnění Národního standardu. Vláda na základě těchto výsledků uložila Ministerstvu školství, vědy, výzkumu a sportu SR další úkoly, přičemž hlavním úkolem bylo vypracovat metodiku pro zavedení finanční gramotnosti do vzdělávacích programů základních a středních škol. (MŠVVŠ SR, 2013)

4.1 Zaměření finančního vzdělávání

Obdobně jako v České republice nám zde tento dokument udává obecné oblasti, kterých se finanční vzdělávání bude týkat. Tyto oblasti jsou dále podrobně rozpracovány pro jednotlivé cílové skupiny.

Obecné oblasti, které by měl znát finančně gramotný občan dle tohoto dokumentu, jsou oproti České republice definovány konkrétněji (se zaměřením na rodiny či jednotlivé osoby). V dokumentu upravující české finanční vzdělávání jsou zmíněny pouze čtyři hlavní oblasti finančního vzdělávání, které jsou poté detailněji rozebrány pro jednotlivé úrovně školních zařízení. Ve Slovenské republice je vyjmenována celá řada znalostí a dovedností, které jsou následně cíleny. Dle *Národního standardu finančního vzdělávání* by občané měli například umět vyhledat, analyzovat a vhodně využít

informace ohledně finančního trhu. Další oblastí je řízení vlastních financí, kdy by občané měli znát základní pravidla pro jejich správu a umět včas rozpoznat rizika spojená s jejich řízením. Dokument vyjmenovává ještě mnoho dovedností, které by měl finančně gramotný občan ovládat. Například by měl být schopný:

- efektivně využívat služby finančních institucí;
- plnit své finanční závazky;
- porozumět základním finančním pojmům;
- orientovat se v systému finančních institucí (národní banka, komerční banky a další finanční instituce);
- orientovat se v oblasti práv spotřebitele.

Zajímavostí je, že v systému finančního vzdělávání ve Slovenské republice kladou důraz na inspiraci ze života úspěšných lidí. Úspěch těchto osobností by měl být jedním z motivů, proč se finančně vzdělávat. (MŠVVŠ SR, 2013)

4.2 Obsah finančního vzdělávání u cílových skupin

Národní standard finanční gramotnosti popisuje, jakým způsobem bude probíhat implementace konkrétních stanovených oblastí finanční gramotnosti. Nejprve se musí přesně vymežit oblasti a rozsah informací, které by žáci měli znát a měli by je umět prakticky využívat. Dalším krokem je zpřesnění těchto informací a jejich detailní rozebrání (včetně logických návazností) tak, aby bylo možné sepsat a vydat odborné materiály a učebnice. Tyto učební pomůcky budou cíleny přesně na danou věkovou skupinu. To znamená, že musí odpovídat vzdělávacím schopnostem cílových skupin. Standard je základním východiskem pro novelizaci školních vzdělávacích programů (pro všechny typy škol) i pro tvorbu programů celoživotního vzdělávání. (MŠVVŠ SR, 2013)

Národní standard finanční gramotnosti ve Slovenské republice rozděluje znalosti a dovednosti do tří základních úrovní vzdělání:

- první úroveň - první stupeň základní školy;
- druhá úroveň – druhý stupeň základní školy;
- třetí úroveň – střední školy.

Výše zmíněné rozdělení je velmi obecné. Jelikož existuje mnoho druhů školních zařízení, je nutné si jednotlivé úrovně detailněji popsat. První úroveň finančního vzdělávání je pevně daná – do ní řadíme jen první stupeň základních škol. Druhá úroveň je již složitější. Patří sem druhý stupeň základní školy (včetně prvních čtyř let osmiletého gymnázia), první ročník bilingvního (dvojjazyčného) gymnázia, nižší střední odborné vzdělání a střední odborné vzdělání. Poslední dvě jmenovaná vzdělání nejsou uvedeny ve třetí úrovni, protože jejich hlavním cílem je příprava na povolání (mají mnoho odborných a praktických předmětů). Do třetí úrovně finančního vzdělávání řadíme střední všeobecné vzdělání a úplné střední odborné vzdělání (například obchodní akademie). Nicméně v následujícím textu budou pro přehlednost používány pouze pojmy první a druhý stupeň základní školy a střední školy, které ovšem odpovídají výše zmíněnému popisu. (MŠVVŠ SR, 2013)

Ve Slovenské republice je koncept finančního vzdělávání rozdělen oproti České republice do více oblastí. Slovenský systém se zaměřuje na těchto sedm finančních témat:

- člověk ve sféře financí;
- finanční zodpovědnost a přijímání rozhodnutí;
- zajištění peněz pro uspokojování životních potřeb;
- plánování a hospodaření s penězi;
- úvěr a dluh;
- spoření a investování;
- řízení rizik a pojištění.

4.2.1 Národní standard finanční gramotnosti na úrovni základního vzdělávání

První téma, na které se zaměřuje finanční vzdělávání ve Slovenské republice, je **člověk ve sféře financí**, kde jsou stanoveny tři základní oblasti, ve kterých by se žáci měli orientovat:

- lidské potřeby a finance;
- vztah práce a peněz;
- hospodárný život.

Žáci na prvním stupni by měli být schopni vyjmenovat základní lidské potřeby a dále by měli umět vysvětlit, co to jsou lidské životní hodnoty a postoje (a jmenovat několik příkladů). Každý z nich by měl umět popsat členy své rodiny, především jejich úlohu při zabezpečování lidských potřeb. Dále by měli umět vyjmenovat, jaké práce zastávají doma a jaké zaměstnání vykonávají jejich rodiče (či prarodiče). Měli by být také schopni vysvětlit (na příkladech ze svého okolí), co to znamená, když se o někom řekne, že je chudý či bohatý. Poslední oblastí v tomto tématu vzdělávání je orientace v pojmu hospodárný život. Žáci z první úrovně vzdělávání by se měli ve svém věku seznámit pouze se základy, což znamená, aby uměli vysvětlit, jak se hospodárně zachází s osobními věcmi, majetkem školy či města. Žáci na druhém stupni základní školy by již výše uvedené pojmy měli umět propojovat a vysvětlit vztahy mezi nimi. Úkolem finančního vzdělávání u nich je, aby uměli na příkladech vysvětlit, jak peníze slouží při zajišťování lidských potřeb. Dále by měli rozumět základnímu vztahu mezi prací a penězi a umět jej vysvětlit. Co se týče oblasti bohatství a chudoby, tak by měli na příkladech objasnit různé pohledy na tyto dva stavy. Zde se objevuje prostor pro možnou diskuzi, kdy každý má své subjektivní hranice pro posouzení chudoby či bohatství. Na úrovni druhého stupně by žáci již měli být finančně zodpovědní a měli by být schopni se správně rozhodovat v oblasti peněz (na úrovni, která odpovídá jejich věku). To například znamená, aby si uměli spočítat své kapesné a rozumně s ním nakládat. (MŠVVŠ SR, 2013)

Druhé téma, které rozebírá slovenský standard je **finanční zodpovědnost a přijímání rozhodnutí** v osobních financích. Žáci na prvním stupni základní školy

by po implementaci standardu měli vědět, jaký je důvod být správně informovaný o finančním trhu a kde lze najít různé informace o něm. Druhou oblastí v tomto tématu je boj proti korupci a finanční zájmy Evropské unie. Na prvním stupni by žáci měli navrhnout, jak řešit podvody a nečestné chování. Další oblast se věnuje finančním rozhodnutím a umění se rozhodovat mezi různými alternativami. Zde by žáci měli umět seřadit svá přání či potřeby podle jejich důležitosti a naplánovat si, jakým způsobem jich dosáhnout. Žáci si musí již od útlého věku uvědomovat riziko zneužití osobních informací. Zvláště v dnešní době, kdy děti již na prvním stupni mají založené různé účty, kam někdy až nebezpečně zveřejňují citlivé informace, které by mohl někdo zneužít. Poslední oblast v tomto tématu se věnuje právům a ochraně spotřebitele. Na prvním stupni základní školy by měli umět říci příklady, kdy a za jakých podmínek lze reklamovat a vrátit zboží v obchodech. (MŠVVŠ SR, 2013)

Na druhém stupni by žáci již měli mít představu o své budoucnosti, tudíž by měli být schopni říct své cíle v profesní kariéře (při tom by se měli inspirovat na příkladu úspěšných lidí – podle vlastního uvážení). V tomto věku by také měli být schopni nalézt informace o základních finančních produktech a říct jejich hlavní charakteristiky. Při nalézání informací by si měli uvědomovat hlavní silné i slabé stránky vyhledávání informací pomocí internetu. Na této úrovni vzdělání by měli umět charakterizovat korupci jako trestný čin, praní špinavých peněz a dále uvést příklady, kdy slyšeli o zneužívání veřejných prostředků (například z televizních zpráv či internetu). Měli by umět vytyčit své finanční cíle a seřadit je dle svých priorit, včetně jednotlivých kroků k jejich splnění. Dále by si měli uvědomovat důležitost ochrany svých osobních informací a znát rizika, která plynou z jejich zneužití. Vzhledem k tomu, že v tomto věku již musí umět pracovat s informacemi, tak by měli nalézt informace o tom, kdy má spotřebitel nárok na uznání reklamace pořízeného zboží či služby. Měl by také dokázat uvést příklady, kdy došlo ke klamání spotřebitele nebo nekalým obchodním praktikám. (MŠVVŠ SR, 2013)

Třetím tématem je **zajištění peněz pro uspokojování životních potřeb**, které se týká především práce a příjmů z ní. Je zde také kladem důraz na uvědomění si důležitosti vzdělání jako prostředku pro získání lepšího a kvalifikovanějšího zaměstnání. Žáci na prvním stupni základních škol by v tomto tématu měli znát význam vztahu

povolání a zaměstnání a dále umět uvést příklady úspěšného a neúspěšného člověka (nejlépe ze svého okolí). Také by se měli zamyslet nad tím, co jsou osobní příjmy každého občana a uvést několik příkladů. Na druhém stupni základních škol je důležité, aby žáci věděli, v jakých situacích je vhodné si spořit finanční prostředky a v jakých si je naopak půjčit. Druhá oblast v tomto tématu se týká všeho, co souvisí s prací. Žáci na druhé úrovni vzdělání by měli být schopni uvést příklady internetových i tištěných zdrojů, kde mohou nalézt informace o pracovních místech, dalším vzdělávání, kariéře či podnikání a tyto informace využít k porovnání se svými zájmy a představami o své budoucnosti. Co se týče znalostí z oblasti příjmů, měli by umět vysvětlit pojem mzda a uvést rozdíl mezi hrubou a čistou mzdou. Mzda ovšem nemusí být jediný zdroj příjmu, tudíž by měli umět vyjmenovat i další (například dar, státní podpora a další). (MŠVVŠ SR, 2013)

Další z témat, které popisuje slovenský standard, je **plánování a hospodaření s penězi**. Zde se klade veliký důraz na osobní finanční plán, ze kterého vycházejí i další oblasti znalostí a dovedností (například způsoby placení, zodpovědnost při nákupu zboží a služeb, znalost daňového systému země a podobně). Poslední oblastí v tomto tématu jsou příspěvky neziskovým organizacím a dárcovství obecně. Na prvním stupni základní školy je opět kladen důraz spíše na obecnou rovinu tohoto tématu, kdy by například žáci měli umět rozlišit peněžní toky v domácnosti na příjmy a výdaje a říci několik příkladů, na co jejich domácnost (rodiče) vynakládá finanční prostředky. Dále by měli být schopni porovnat ceny stejných výrobků u alespoň dvou různých obchodníků. Již od tohoto brzkého věku by měli být vedeni k přemýšlení o vzájemné pomoci a dobročinných aktivitách. To znamená, že by měl umět vyjmenovat příklady, kdy se setkal se vzájemnou pomocí či slyšel o charitativních projektech. (MŠVVŠ SR, 2013)

Žáci odpovídající druhému stupni vzdělávání by o tomto tématu měli mít již mnohem širší povědomí. Především je důležité, aby uměli pracovat se svými vlastními finančními prostředky a byli schopni přemýšlet v podobných souvislostech i o financích své rodiny. Měli by tedy umět sestavit svůj osobní rozpočet a rozlišovat v něm pravidelné a nepravidelné příjmy a výdaje. Kromě něho by měli být schopni sestavit i rozpočet domácnosti a vysvětlit, co to znamená, když je rozpočet vyrovnaný,

přebytkový či schodkový a uvést, jak by se měli jednotlivé typy dále řešit (například v jakých případech zažádat o půjčku a jaké to bude mít další dopady na daný rozpočet). Ve Slovenské republice se již od tohoto věku v rámci vědomostí z oblasti osobního (resp. rodinného) rozpočtu řeší i základní znalosti ohledně závěti, kdy by žáci na druhém stupni základní školy měli umět vyjmenovat její základní charakteristiky. V oblasti různých možností placení by žáci na druhé úrovni vzdělávání měli umět popsat tyto možnosti a dále vysvětlit rozdíly mezi debetní a kreditní kartou (včetně rozlišení karet s magnetickým proužkem a čipem). Měli by také znát rizika, které plynou z hotovostních i bezhotovostních transakcí a uvést příklady, kdy je používáme. Vzhledem k tomu, že slovenské finanční vzdělávání klade důraz na sledování moderních trendů, měli by také žáci umět vysvětlit, jakým směrem se ubírají bezhotovostní operace (například používání bezkontaktní platební karty). Stejně jako v České republice musí žáci dokázat vysvětlit cenu zboží či služby jako součet nákladů, zisku a DPH a uvést příklady, jak může obchodník ovlivnit rozhodování o nákupu (například marketingovými aktivitami). Další oblastí, se kterou by se od tohoto věku měli seznámit, je daňový systém své země. Zejména se jedná o rozlišení pojmů daň z přidané hodnoty a daň z příjmu. Měli by umět uvést příklady, na co stát využívá příjmy z daňových odvodů. Poslední oblastí v tomto tématu je charitativní činnost, kdy by se žáci druhého stupně měli umět zamyslet nad možnostmi dobročinných aktivit. (MŠVVŠ SR, 2013)

Pátým tématem ve slovenském finančním vzdělávání je **úvěr a dluh**. Žáci by měli mít základní přehled o jednotlivých typech úvěrů a znát jejich klady a zápory. Jedním ze záporů je nepochybně riziko předlužení domácnosti (resp. jedince), kdy by žáci měli umět vyjmenovat způsoby, kterými lze řešit zadlužení. Žáci na prvním stupni základní školy by ve svém věku měli být pouze připravováni na získávání informací o úvěrech, jež se budou učit na druhém stupni. To znamená, že by měli dokázat říct, co může nastat, když si půjčí drahou věc. V případě, že by ji ztratili, by měli umět navrhnout způsob, jak získat zpátky důvěru toho, kdo danou věc zapůjčil. Lze vidět, že slovenské finanční vzdělávání je zaměřeno na uvědomování si důležitosti zodpovědného chování již od nízkého věku. Na druhém stupni základní školy by již žáci měli znát základní informace o úvěrech. Například jejich klady a zápory, rozdíl mezi přijatým a placeným

úrokem, základní charakteristiky jednotlivých druhů úvěrů a také by měli umět spočítat jednoduchý úrok. Dále by měli vědět, na jakém principu funguje kreditní karta (v souvislosti s úvěrem). V tomto věku by se měli také začít orientovat mezi subjekty na finančním trhu – umět vysvětlit rozdíly mezi bankovními a nebankovními institucemi (popřípadě výhody a nevýhody využívání jejich služeb). (MŠVVŠ SR, 2013)

Předposledním okruhem finančního vzdělávání ve Slovenské republice je **spoření a investování**. Na prvním stupni základní školy se žáci seznamují pouze se základními možnostmi spoření (např. spořicí účet, termínované vklady a podobně). Na druhé úrovni vzdělávání by již měli umět vysvětlit výhody a nevýhody jednotlivých typů spoření a zároveň by měli mít povědomí i o investičních produktech. Především pak o tom, jak se může měnit hodnota investice. Finanční vzdělávání ve škole by jim mělo pomoci se zorientovat v možnostech využití volných finančních prostředků (spořicí účet, investice,...). (MŠVVŠ SR, 2013)

Posledním jmenovaným tématem slovenského finančního vzdělávání je řízení **rizik a pojištění**. Zde je požadovanou elementární znalostí rozdíl mezi veřejným a soukromým pojištěním (včetně jejich charakteristik). Žáci prvního stupně základní školy by měli uvést příklady rizik, se kterými se může setkat občan i domácnost. V souvislosti s uvedenými riziky by měli umět vysvětlit, proč je žádoucí, aby se lidé proti rizikům chránili pojištěním a zároveň uvést, jak tento proces funguje. Na druhém stupni základní školy by žáci měli být schopni popsat způsoby, kterými se dají eliminovat rizika a vysvětlit, jaký je vztah mezi rizikem a pojištěním. V tomto věku by měli vědět, jaký je rozdíl mezi veřejným a soukromým pojištěním, včetně jejich charakteristik (především jednotlivé druhy veřejného – zdravotní a sociální pojištění). Ze soukromého by měli mít povědomí o havarijním pojištění, povinném ručení a pojištění nemovitosti a jeho zařízení. (MŠVVŠ SR, 2013)

4.2.2 Národní standard finanční gramotnosti na úrovni středního vzdělávání

Národní standard finanční gramotnosti pro třetí úroveň vzdělávání definuje znalosti a dovednosti ze stejných témat jako na prvním a druhém stupni základních škol. V tématu **člověk ve sféře peněz** by žáci středních škol měli vysvětlit, jaká je jejich úloha v zabezpečování potřeb domácnosti a zda se nějakým způsobem podílejí na finančním rozhodování své rodiny. V tomto věku by také měli umět uvést příklady dobrého hospodaření (například ze svého okolí, z medií, ...). I z tohoto lze vidět, že slovenské finanční vzdělávání klade důraz na inspiraci u úspěšnějších občanů. (MŠVVŠ SR, 2013)

Druhé téma finančního vzdělávání rozebírá **finanční zodpovědnost a přijímání rozhodnutí**. Žáci na středních školách by měli být schopni vysvětlit, jak se liší finanční zodpovědnost u jedinců, kteří se rozhodují pouze sami za sebe a u těch, kteří mají určité závislé osoby (manžela/manželku, děti,...). Dále by měli umět naleznout zadané informace (vývoj měnového kurzu a úrokových sazeb, aktuální dění na burze a podobně) na různých internetových portálech (obvykle finančních). Kromě informací o vývoji finančního trhu by měli umět naleznout stránky jednotlivých finančních institucí a dokázat posoudit, zda s nimi lze komunikovat přes webové stránky. Další oblastí finančního vzdělávání v tomto tématu je boj proti korupci a ochrana finančních zájmu Evropské unie. Zde by měli žáci být schopni vyjmenovat trestné činy, které se považují za korupci (například podplácení). I v této oblasti musí umět pracovat s informačními zdroji. Měli by tedy naleznout informace o institucích, které se zabývají korupcí a bojem proti ní, ochranou finančních zájmů Evropské unie a odhalování dalších finančních zločinů (například praní špinavých peněz). V tomto věku by si již měli stanovit krátkodobé a střednědobé finanční cíle a zároveň i kroky k jejich dosažení, přičemž tyto cíle by měli být reálné (úměrně jejich věku). Jestliže budou plánovat svou finanční budoucnost, je nutné, aby si uvědomili vliv inflace na hodnotu jejich peněz. Také by již měli mít znalosti o tom, jak výši jejich finančních prostředků ovlivňují daně, poplatky a další odvody. Další oblastí je ochrana osobních údajů a uzavírání smluv s finančními institucemi. Žáci by z předchozího vzdělávání měli znát základní pravidla pro ochranu svých osobních údajů. Na úrovni střední školy je toto téma nutné dále

rozvézt. Měli by tedy umět rozpoznat, kdo má právo požadovat naše osobní údaje, jak s nimi musí nakládat a podobně. Pokud jde o uzavírání smluv, žáci by měli vědět, jaké jsou práva a povinnosti klienta a finanční instituce (včetně všech náležitostí, které by měly smlouvy obsahovat). Měli by také umět vyjmenovat příklady následků neznalosti uzavřené smlouvy včetně jejích všeobecných obchodních podmínek. (MŠVVŠ SR, 2013)

Dalším tématem je **zajištění peněz pro uspokojování životních potřeb**. Žáci z třetí úrovně vzdělávání by měli být schopni vyjmenovat, jakými způsoby lze nakládat s volnými finančními prostředky a tyto způsoby charakterizovat. Další oblast se věnuje práci a všemu, co se k ní váže. V tomto věku by si jedinci měli umět stanovit své kariérní cíle a kroky, které povedou k jejich naplnění (požadované vzdělání, seznamování s praxí a podobně). Pokud si stanoví, že se chtějí věnovat podnikání, pak by měli umět vyjmenovat možná rizika a náklady, které jsou s ním spojené. Poslední oblastí tohoto tématu je peněžní příjem. Žáci středních škol by měli umět vysvětlit rozdíl mezi nominální a reálnou mzdou a jaký vliv má inflace na příjem jedince (domácnosti). Kromě příjmů ze zaměstnání či podnikání mohou domácnosti dostávat příspěvky od státu, jejichž příklady by žáci měli umět vyjmenovat (například státní příspěvek u stavebního spoření). (MŠVVŠ SR, 2013)

Z tématu **plánování a hospodaření s penězi** by žáci středních škol měli dokázat sestavit osobní rozpočet mladého člověka a vysvětlit, z jakého důvodu je vhodné si ho vézt a jaké události ho mohou ovlivnit (pozitivně i negativně). Měl by umět navrhnout možnosti, kterými lze řešit schodkový a přebytkový rozpočet (investování, pořízení úvěru,...). Jestliže se žáci učí, jak hospodařit s penězi, pak nezbytnou součástí jsou i vědomosti, které se týkají běžného účtu a platebních karet. Je žádoucí, aby si žáci sami uměli naleznout informace o běžných účtech (typy platebních karet, poplatky za vedení účtu a transakce,...), které bankovní instituce nabízejí. Stejně jako v České republice, má slovenské finanční vzdělávání za cíl, aby žáci byli schopni směniti peníze s použitím kursovního lístku. Jestliže již znají základní produkty a služby bank, pak by měli také umět rozlišit, které z nich lze považovat za aktivní (resp. pasivní) operace. V rámci tématu hospodaření s penězi je nutné, aby se seznámili s daňovým systémem své země a uměli vysvětlit, jaké daně a další platby jsou odváděny ze mzdy. Podle slovenského

standardu by žáci tohoto věku měli být schopni vyplnit daňové přiznání k dani z příjmu fyzických osob. Poslední součást tohoto tématu se věnuje charitativní činnosti, kdy by žáci měli uvést příklady zaměření těchto organizací a vysvětlit, jaký mají význam ve společnosti. (MŠVVŠ SR, 2013)

Páté téma se zabývá vědomostmi, které by měli žáci znát ohledně **úvěru a dluhu**. Žáci na středních školách se seznámí s informacemi, které se týkají složeného úročení, roční procentní sazby nákladů, úrokové sazby, doby fixace či předčasného splacení úvěru. Vzhledem k tomu, že alespoň část z nich plánuje studovat vysokou školu, je nutné, aby se seznámili se studentskými půjčkami (které slouží k financování vysokoškolského studia) a dokázali je mezi sebou porovnat a vybrat pro ně tu nejvýhodnější. Dále by měli umět vysvětlit, jaké jsou možné důsledky přílišného zadlužení a význam vyhlášení osobního bankrotu. Předlužené osoby se často dostávají do problémů kvůli exekucím. Žáci na středních školách by měli být schopni objasnit, jaká jsou práva dlužníků i jejich věřitelů, pokud jde o srážky ze mzdy či odebrání majetku z důvodu exekučního nařízení. (MŠVVŠ SR, 2013)

Dalším tématem je **spoření a investování**, kdy by žáci střední školy měli umět popsat hlavní rozdíly mezi těmito dvěma pojmy a uvést pozitivní a negativní stránky spoření (v různých časových horizontech). V tomto věku by také měli umět odhadnout přibližné náklady například na studium na vysoké školy, splátky nového auta, svatbu a podobně a popsat způsoby, jak se na tyto budoucí výdaje připravit (spořením apod.). Další oblastí je zde zhodnocení investičních variant. Žáci by měli být schopni porovnat běžný účet, spořicí účet a termínované vklady (úroková sazba, likvidita vložených prostředků, poplatky,...). Dále by měli mít povědomí o fungování finančních trhů, kde by měli vyjmenovat, s čím se na nich obchoduje (akcie, dluhopisy, komodity,...) a objasnit, jakou úlohu má obchodník s cennými papíry. Dále by měli umět identifikovat a porovnat rizika a přínosy z různých investičních variant a vysvětlit, jaký vliv má inflace na výnosy z investic. Poslední oblastí z tohoto tématu je regulace a dohled nad finančními trhy, kdy by žáci měli vědět, že tuto úlohu ve Slovenské republice zajišťuje Národní banka Slovenska. (MŠVVŠ SR, 2013)

Posledním okruhem slovenského finančního vzdělávání je **řízení rizik a pojištění**. Žáci střední školy by měli umět vybrat vhodný pojistný produkt pro různé situace (např.

pojištění auta, nemovitosti, úrazové pojištění a další). Je žádoucí, aby pro výběr vhodného produktu využili informace, které naleznou v různých informačních zdrojích a uměli tak porovnat jednotlivé nabídky bez pomoci odborníků. V tomto věku si již někteří přivydělávají na brigádách, a tak by měli být schopni na příkladech objasnit, jaké druhy veřejného pojištění se této činnosti týkají. Dále by měli mít přehled o důchodovém pojištění ve své zemi a umět charakterizovat jeho všechny tři pilíře. (MŠVVŠ SR, 2013)

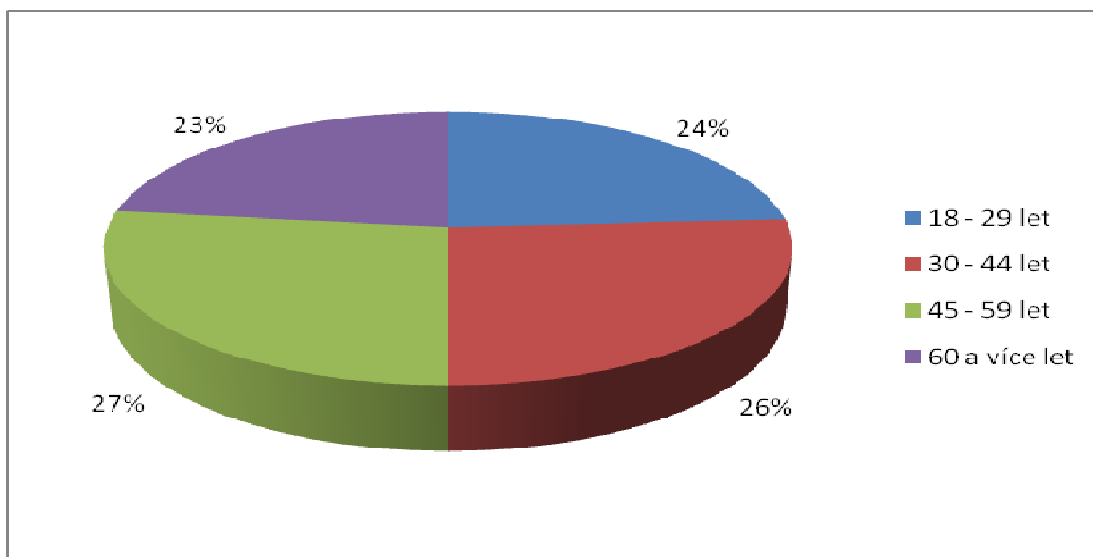
5 Analýza úrovně finanční gramotnosti

Tato kapitola se zaměřuje na analýzu úrovně finanční gramotnosti v České a Slovenské republice. Nejprve bude charakterizován výzkum mezi českými a slovenskými občany, kteří jsou starší 18 let. Kapitola 5.4 se věnuje srovnání obou zemí. Jako první bude provedena analýza přístupů k finančnímu vzdělávání (podle jednotlivých standardů) a poté porovnání výsledků ze zmíněných výzkumů. Další kapitola je zaměřena na provedené vlastní empirické šetření. Nejprve se budeme zabývat analýzou výzkumu na českých středních školách a poté na slovenských. Poslední část kapitoly 5 je věnována porovnání výsledků z vlastního výzkumu finanční gramotnosti.

5.1 Výzkum finanční gramotnosti v České republice v roce 2007

Před zahájením systematického vzdělávání občanů, tedy v roce 2007, provedla společnost STEM/MARK, a.s. na objednávku Ministerstva financí České republiky průzkum, který měl zhodnotit úroveň finanční gramotnosti občanů České republiky a zároveň také potřebu dalšího vzdělávání v oblasti financí. Větší část dotazníku byla zaměřena na zhodnocení postojů a názorů týkajících se finanční gramotnosti a finančního vzdělávání v zemi. Tohoto průzkumu se zúčastnilo 811 respondentů (z toho 53% žen a 47% mužů), kteří byli starší 18 let. Podrobné věkové rozložení respondentů je znázorněno na následujícím obrázku. (MF ČR, 2007)

Obr. č. 4: Věkové rozložení respondentů (výzkum v roce 2007 v ČR)

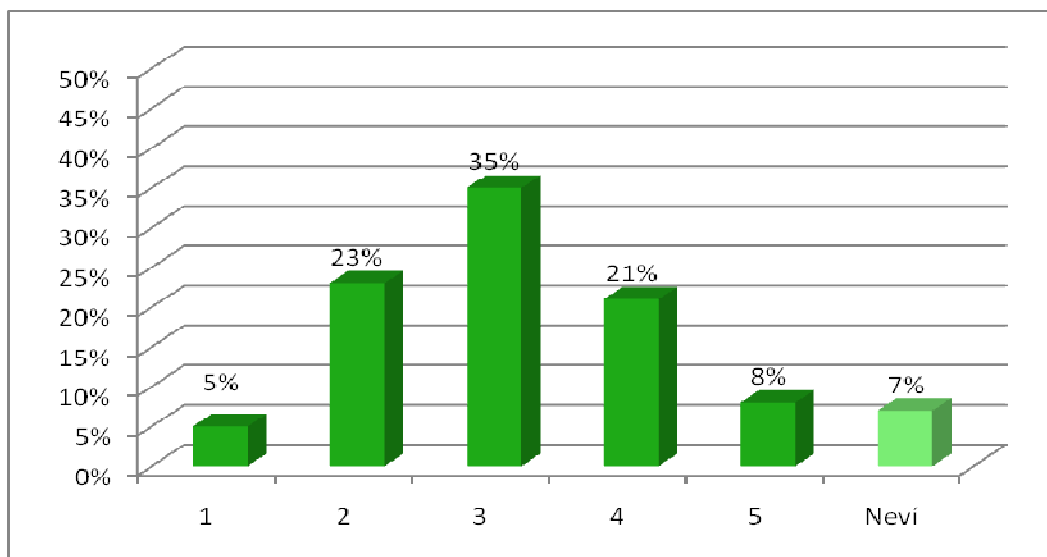
Zdroj: vlastní zpracování dle dat MF ČR (2007), 2015

Respondenti byli požádáni, aby zhodnotili vlastní úroveň finanční gramotnosti na stupnici 1 – 5. Přičemž stupeň jedna znamená výbornou znalost a stupeň pět úplnou neznalost finančních pojmů a souvislostí. Na následujícím obrázku vidíme odpovědi dotázaných. Je zřejmé, že nejvíce dotázaných ohodnotilo svoje znalosti jako průměrné. Pouze 5% z nich si myslí, že má výbornou úroveň finanční gramotnosti. Průměrné ohodnocení všech respondentů je tedy 3,04. Výsledné sebehodnocení je závislé na vzdělání, věku, příjmu a sociálním postavení. Nejlépe se hodnotili respondenti:

- s vysokoškolským vzděláním;
- v produktivním věku (30 – 44 let);
- s vyššími osobními příjmy;
- soukromí podnikatelé.

Naopak nejhorší hodnocení uvedli lidé se základním vzděláním, důchodci a lidé s nízkými osobními příjmy (do 7.500 Kč měsíčně).

Obr. č. 5: Hodnocení vlastní úrovně finanční gramotnosti

Zdroj: vlastní zpracování dle dat MF ČR (2007), 2015

Další část výzkumu se týkala spokojenosti s vlastní úrovní finanční gramotnosti a s informovaností ohledně produktů či služeb, které nabízejí bankovní či nebankovní instituce. Se svými znalostmi je spokojená přibližně polovina respondentů (z toho 11% odpovědělo „určitě ano“ a 42% „spíše ano“). V podobném poměru je i zastoupení nespokojených (10% dotazovaných uvedlo „určitě ne“ a 31% „spíše ne“). Zbylá část respondentů neví, zda je spokojena či není. Co se týče názorů na informovanost o finančních produktech a službách, tak více než tři pětiny respondentů uvedlo, že jsou dobře či průměrně informováni. I v tomto případě záleží na vzdělání a dalších charakteristikách dotazovaných. Špatně informovaní se cítí lidé s nižším stupněm vzdělání, nižšími příjmy a starší lidé (60 a více let). Lidé nejčastěji získávají informace přímo od bankovních či nebankovních institucí, z médií a od známých či příbuzných. Zajímavé je, že pouze 11% se informuje na internetových stránkách.

Dále bylo zjišťováno, zda respondenti znají produkty, jež jsou nabízeny na finančním trhu. Na tuto otázku odpověděla pozitivně necelá polovina dotazovaných, přičemž 36% z nich, odpovědělo „spíše ano“. Zajímavý výsledek byl na navazující otázku, kdy téměř třičtvrtě respondentů odpovědělo, že jejich neznalost jim nebrání ve využívání produktů a služeb na finančním trhu. Respondenti, kteří si uvědomují omezení ve výběru

finančních produktů (z důvodu nižší úrovně znalostí), uvedli, že se to týká především investičních produktů.

Po sebehodnocení finančních znalostí následovaly otázky, které se týkaly finančního vzdělávání ve školách. Z obrázku č. 6 lze vidět, že většina respondentů zastává názor, že znalosti z oblasti financí a bank nezískala ve školním prostředí. Další otázka tohoto výzkumu se týkala názoru, kam směřovat finanční vzdělávání. U této otázky se většina respondentů shodla na tom, že finančně vzdělávat by se měli žáci na středních školách. Pro zařazení informací o finančních produktech a službách do učebních osnov základních škol se vyslovila přibližně polovina respondentů, přičemž druhá polovina nesouhlasí s finančním vzděláváním již od základní školy.

Obr. č. 6: Názor respondentů na získávání svých finančních znalostí ve škole

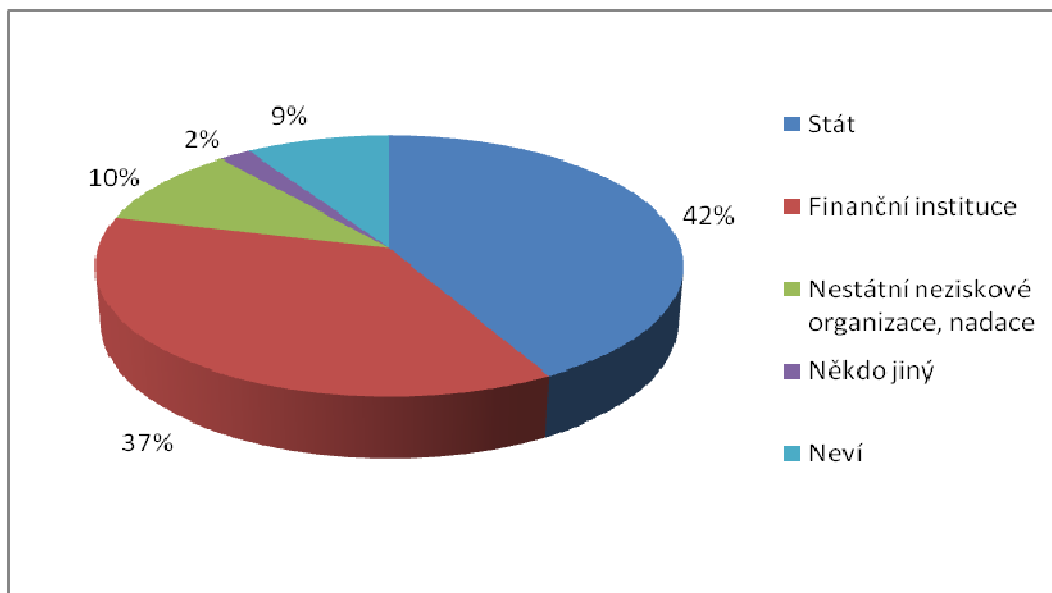

Zdroj: vlastní zpracování dle dat MF ČR (2007), 2015

Respondenti také odpovídali na otázky, které se týkají finančního vzdělávání dospělých. Jak plyne z následujícího obrázku, více než dvě pětiny z nich si myslí, že by toto vzdělávání měl zajišťovat stát. Pouze o 5% respondentů méně si myslí, že by ho měly pořádat finanční instituce. Pokud by se konalo organizované finanční vzdělávání, pak by se ho zúčastnilo více než 70% lidí a to za předpokladu, že by bylo zdarma a nebyly

by na něm propagovány produkty a služby konkrétních finančních institucí. Jestliže by by na něm propagovány byly, pak by se ho zúčastnila přibližně polovina z respondentů.

Obr. č. 7: Subjekty, které by měly zajišťovat finanční vzdělávání

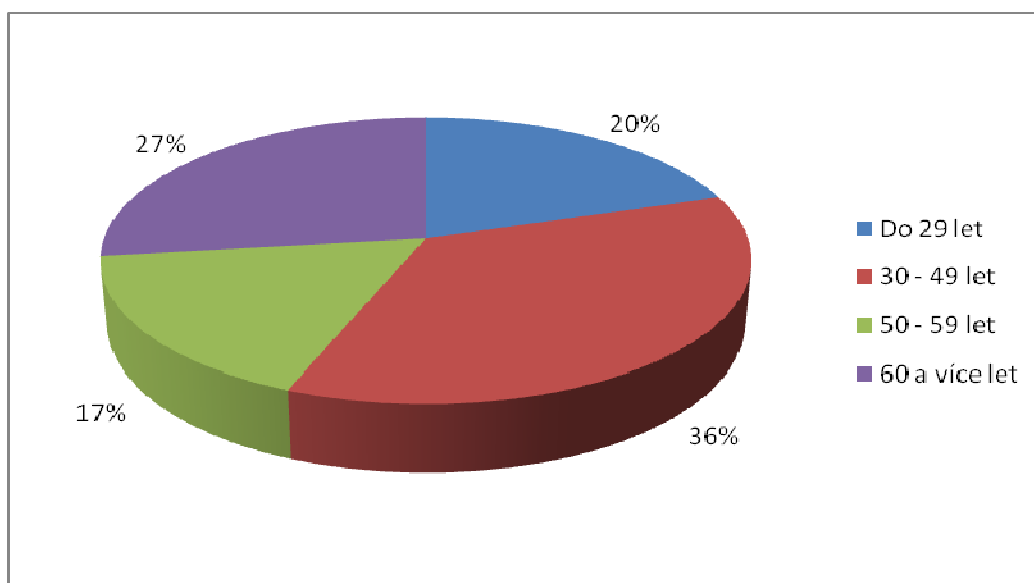

Zdroj: vlastní zpracování dle dat MF ČR (2007), 2015

5.2 Výzkum finanční gramotnosti v České republice v roce 2010

V souladu s plánem Strategie finančního vzdělávání zadalo Ministerstvo financí ČR a Česká národní banka v roce 2010 projekt společnosti STEM/MARK, a.s., který měl za úkol zmapovat úroveň finanční gramotnosti dospělé populace České republiky. Jednalo se především o znalosti v oblasti financí a schopnost tyto znalosti aplikovat v praktickém životě. Dalším cílem bylo zjistit, jaké postoje převládají v české populaci v oblasti rodinných financí (úspory, rezervy,...). Průzkumu společnosti se zúčastnilo 1 005 respondentů (z toho 49% žen a 51% mužů). Podrobné věkové rozložení znázorňuje následující obrázek. Otázky, které společnost kladla, vycházely z mezinárodních otázek, které připravila OECD. (MF ČR, 2010)

Obr. č. 8: Věkové rozložení respondentů (výzkum v roce 2010 v ČR)

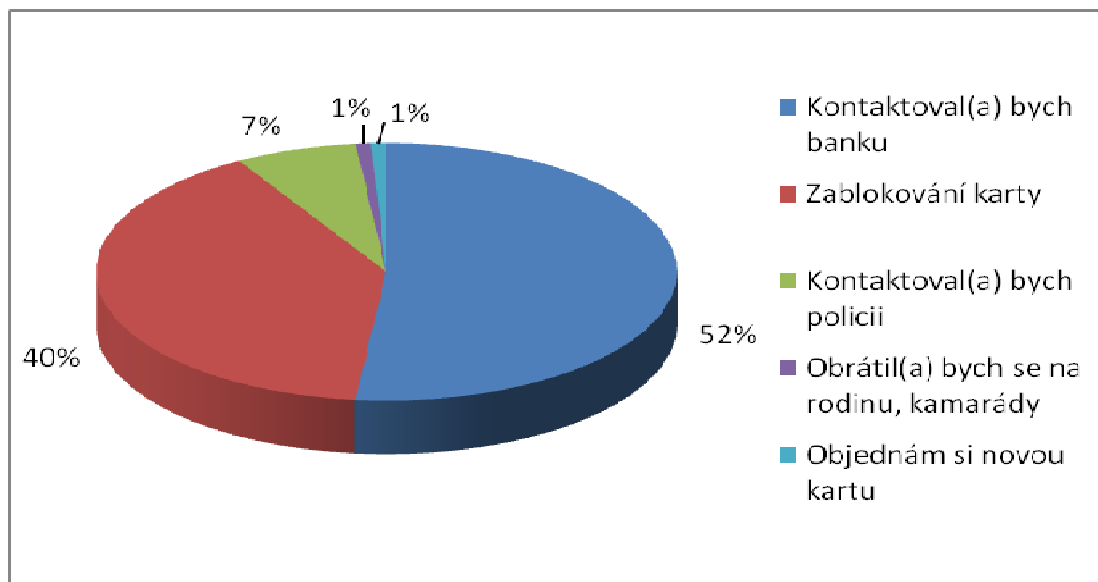
Zdroj: vlastní zpracování dle dat MF ČR (2010), 2015

Podle výzkumu společnosti STEM/MARK, a.s. využívá běžný účet 68% dotázaných občanů. Nejvíce běžný účet využívají lidé v produktivním věku, tedy ve věku 30 – 44 let. A naopak nejméně lidé starší 60 let. V dnešní době je obvyklé mít běžný účet spojený s internetovým bankovníctvím, tudíž není překvapivé, že právě lidé staršího věku využívají tento produkt nejméně, jelikož každý v domácnosti nemá počítač. Běžný účet se ovšem dá využívat i bez internetového bankovníctví, což je případ většiny respondentů nad 60 let.

K běžnému účtu se obvykle váže debetní karta, se kterou lze vybírat peníze z bankomatů a také platit u obchodníků za zboží a služby. Dalším druhem platebních karet jsou karty kreditní, jež jsou charakteristické tím, že se prostřednictvím nich čerpá úvěr poskytnutý od banky. Přibližně 60% dotazovaných uvedlo, že zná rozdíl mezi těmito dvěma platebními kartami. Tato část respondentů byla poté požádána, aby daný rozdíl vysvětlila. Správnou odpověď uvedlo pouze 57% z nich. Další otázka se opět týkala platebních karet, kdy respondenti byli dotázáni, co by udělali v případě, že by jim

karta byla odcizena. Z následujícího obrázku je patrné, že většina občanů by situaci řešila. Nejčastěji by kontaktovali banku a zablokovali si odcizenou kartu.

Obr. č. 9: Způsoby, kterými by respondenti řešili odcizení platební karty

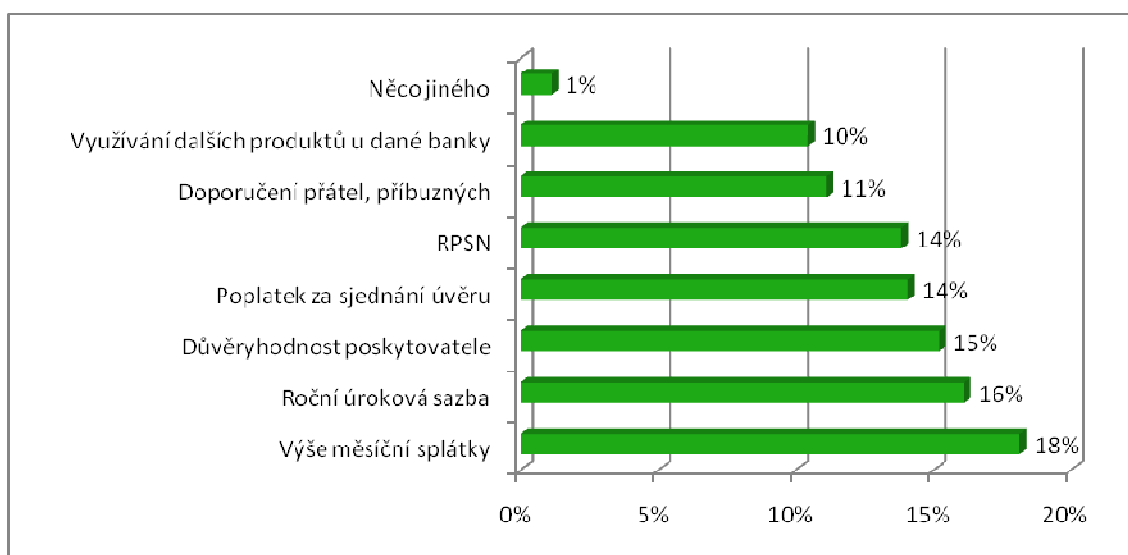
Zdroj: vlastní zpracování dle dat MF ČR (2010), 2015

V další otázce respondenti odpovídali na to, jakým způsobem si v posledním roce spořili. Nejvíce lidí si spoří doma v hotovosti a prostřednictvím penzijního připojištění. Velmi málo respondentů označilo jako možnost spoření investiční produkty a termínované vklady. Navazující otázka zjišťovala, jak respondenti plánují spořit v následujícím roce. Zde jsou výsledky obdobné jako v předchozí otázce, předpokládá se tedy stejný trend. Z tohoto lze usuzovat, že občané nebudou radikálně měnit své zvyky ve vytváření rezerv ani v dalších letech.

Velmi důležitým pojmem na finančním trhu je ukazatel RPSN (roční procentní sazba nákladů), který musejí bankovní i nebankovní instituce ze zákona uvádět u nabízených produktů. „RPSN vyjadřuje procentní rozdíl z dlužné částky, který je dlužník povinen zaplatit věřiteli za období jednoho roku“ (Petýrková, 2011, s. 71). Nicméně ze zmíněného průzkumu vyplývá, že pouhá třetina respondentů si myslí, že zná význam tohoto pojmu. Správně vysvětlit zkratku RPSN ovšem dokázalo jen 30% z nich.

Z celkového počtu 1 005 respondentů tak zná význam tohoto ukazatele jen 17%. Nejčastější chybou bylo, že lidé považovali pojmy úrok a roční procentní sazba nákladů za shodné. Dále měli uvést kritéria, na základě kterých by se rozhodovali v případě zájmu o úvěr. Následující obrázek ukazuje, že nejvíce respondentů zvolilo možnost výše měsíční splátky, která ovšem neoznačuje celkové náklady na úvěr (na rozdíl od RPSN). V této části se například neobjevuje poplatek za zřízení účtu k hypotečnímu úvěru.

Obr. č. 10: Kritéria pro výběr úvěrů

Zdroj: vlastní zpracování dle dat MF ČR (2010), 2015

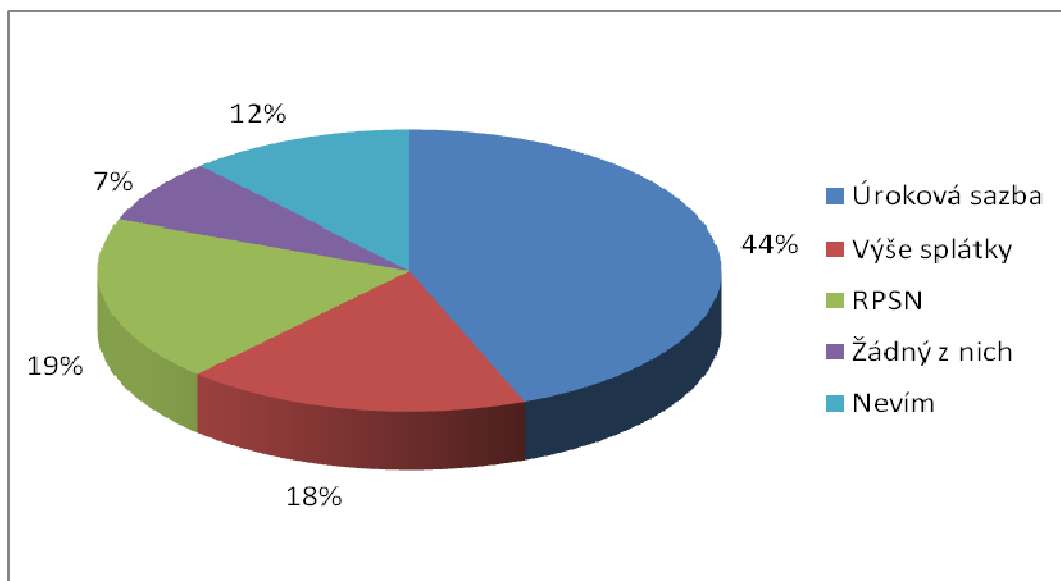
5.3 Výzkum finanční gramotnosti ve Slovenské republice v roce 2007

Na podzim roku 2007 se uskutečnil průzkum finanční gramotnosti ve Slovenské republice, který měl za úkol zmapovat úroveň finanční gramotnosti a dále zjistit názor dotazovaných na finanční vzdělávání a současnou úroveň informovanosti o finančních produktech. Průzkum realizovala společnost AGENTÚRA MVK s.r.o. na základě zadání od Slovenské bankovní asociace. Výzkumu se zúčastnilo 1 107 respondentů, kteří byli ve věku od 18 do 75 let.

V tomto výzkumu byli respondenti požádáni, aby subjektivně zhodnotili svojí úroveň finanční gramotnosti. Pouze necelá pětina z dotázaných ohodnotila svoji finanční vzdělanost lepší než průměrnou a naopak dvě pětiny si myslí, že jejich úroveň znalostí je podprůměrná. Respondenti si většinou uvědomují své nedostatky, a tak na následující otázku odpovědělo více než 70% z nich, že je důležité, aby se učili o finančních pojmech. Tato část účastníků výzkumu si myslí, že finanční vzdělávání by mělo být zařazeno do všech školních osnov (již od základní školy). Zároveň odpověděli, že garantem finančního vzdělávání by měl být stát (pouze 30% si myslí, že by jím měli být bankovní či nebankovní instituce).

I v tomto výzkumu byli respondenti dotázáni na velmi důležitý pojem – roční procentní sazba nákladů. Respondenti odpovídali na otázku, který ukazatel nejlépe vystihuje celkové náklady na úvěr. Výsledky odpovědí nám znázorňuje následující obrázek, ze kterého je patrné, že správnou odpověď uvedlo pouze 19% z nich. Význam tohoto ukazatele zná pouze 35% respondentů, kteří mají uzavřenou smlouvu o hypotečním úvěru. Lze tedy předpokládat, že se rozhodovali o konkrétní nabídce na základě doporučení od nezávislých finančních poradců, pracovníků zvolené banky či některého z ukazatelů, které jsou znázorněny na následujícím obrázku.

Obr. č. 11: Ukazatele, které podle respondentů hodnotí celkové náklady na úvěr

Zdroj: vlastní zpracování dle dat společnosti AGENTÚRA MVK s.r.o., 2015

Další otázka, která vychází z doporučení OECD, se týkala platebních karet (konkrétně debetních a kreditních). Téměř 55% respondentů uvedlo, že používá kreditní kartu a jen necelých 20% využívá kartu debetní. Z výsledků průzkumu je zřejmé, že občané Slovenské republiky zaměňují tyto dvě karty a většina z nich neví, jaký je mezi nimi rozdíl.

Zajímavým výstupem z tohoto výzkumu je zjištění, že respondenti uvedli, že informací ohledně bankovních produktů a služeb mají dostatek (od pracovníků bank, nezávislých finančních poradců, z letáků a brožur,...). Nicméně také většina z nich uvedla, že nejsou dobře informovaní. Tyto dvě odpovědi jsou na první pohled protichůdné, což ovšem lze vysvětlit na základě další otázky, kdy téměř 80% respondentů uvedlo, že je pro ně jazyk, který se využívá na finančních trzích, příliš složitý. To znamená, že Slováci mají potřebné informace o finančních produktech a službách, ale velká část z nich má problém s jejich pochopením a následnou správnou analýzou a vyhodnocením.

5.4 Srovnání České republiky a Slovenské republiky

Ve výše uvedených kapitolách byly podrobně rozepsány standardy finanční gramotnosti obou zemí pro základní i střední školy, které se postupně implementují do školních vzdělávacích programů. Následující kapitola porovnává přístupy obou zemí k finančnímu vzdělávání. Nejprve budou shrnuty oblasti, které mají obě země stejné. Následovat bude analýza znalostí a dovedností, které jsou v uvedených standardech odlišné. Dále byly analyzovány průzkumy finanční gramotnosti v České i Slovenské republice, jejichž výsledky budou porovnány v kapitole 6.2.

5.4.1 Porovnání přístupů k finančnímu vzdělávání na úrovni standardů finanční gramotnosti

Jestliže se podíváme na oblasti, které jednotlivé standardy popisují, tak je zřejmé, že ve Slovenské republice jsou mnohem obsáhlejší a jsou brány ze širšího úhlu pohledu, než je tomu v případě České republiky. Nicméně základní dovednosti a znalosti jsou v obou standardech stejné či podobné.

V obou zemích je kladen důraz na znalosti, které se týkají různých způsobů placení a zároveň na nejběžnější finanční produkty. To znamená, že žáci by měli znát, jak funguje běžný a spořicí účet, různé druhy úvěrů či termínované vklady. Dále by měli umět jmenovat rozdíly mezi debetní a kreditní kartou. Tyto znalosti jsou velmi důležité, ovšem jak je vidět z provedených průzkumů, ani většina dospělé populace tyto rozdíly nezná (i v případě, že jednu z uvedených karet používají). Další oblastí, na kterou se zaměřují oba standardy, je schopnost vytvoření osobního (resp. rodinného) rozpočtu. V obou zemích je cílem, aby ve vytvořeném rozpočtu dokázali rozeznat pravidelné a nepravidelné příjmy a výdaje a zároveň uměli navrhnout řešení pro schodkový (resp. přebytkový) rozpočet. V České i Slovenské republice je cílem implementace standardů do školních osnov seznámit žáky s možnostmi spoření, investování a pojištění. Především u pojištění by žáci měli umět vyjmenovat situace, ve kterých je vhodné se pojistit a umět vše ukázat na příkladech z praktického života. Jestliže jsou schopni vyjmenovat různé možnosti spoření, pak by měli také umět vysvětlit, jak funguje složené úročení. Posledním společným tématem obou standardů

je ochrana spotřebitele. Žáci by měli umět vyjmenovat, jaká jsou práva a povinnosti spotřebitelů a obchodníků. V této oblasti by také měli umět vysvětlit, jak probíhá reklamace zboží či služby.

Jestliže srovnáme, jak jsou jednotlivé cíle ve standardech definovány, pak vidíme, že oba dva standardy jsou ve velké míře založeny na praktické aplikaci. Žáci by podle standardů měli umět uvádět konkrétní příklady, které se vztahují k daným tématům. Tento postoj obou zemí je velmi důležitý, protože v současné době je stále velkým problémem propojení teoretických znalostí, které se žáci naučí ve škole, s praktickým životem. Důležité je to také z důvodu, že se učí přemýšlet nad konkrétními situacemi a snaží se je vyřešit (již od prvních let školní docházky). Dá se předpokládat, že pokud se tento styl učení bude rozvíjet i nadále, tak v budoucnosti by žáci měli být samostatnější v řešení různých situací (pozitivních i negativních).

Kromě shodných oblastí nalezneme v jednotlivých standardech i odlišné prvky finančního vzdělávání. Nejvíce je vidět rozdíl v samotném přístupu k tomuto vzdělávání. Český národní standard popisuje již od prvního stupně základní školy znalosti a dovednosti, které se týkají přímo financí. Oproti tomu slovenský národní standard popisuje většinu finančních oblastí ze širšího úhlu pohledu. Nejvíce je tento fakt zřejmý z finančních cílů pro první stupeň základní školy. Velká část z nich na první pohled s financemi nesouvisí. Například, že žáci prvního stupně by měli umět vyjmenovat základní lidské potřeby, hodnoty a postoje. Dalším příkladem může být cíl, že by měli umět navrhnout, jakým způsobem by řešili situaci, kdyby se setkali s podvodem či nečestným chováním. Je vidět, že tyto slovenské cíle finančního vzdělávání nejsou zaměřeny primárně na znalosti přímo z finanční oblasti. Nicméně pokud bude dodržen koncept celého slovenského systému finančního vzdělávání, pak právě tyto cíle budou sloužit jako dobrý základ pro chápání fungování finančních trhů a všeho, co s nimi souvisí. Pro slovenské žáky pak tedy bude jednodušší pochopit mnohé oblasti, protože se již od brzkého věku budou učit základy pro pochopení fungování různých finančních vztahů a pravidel.

Další rozdíl v českém a slovenském standardu finančního vzdělávání je zaměření na charitativní činnosti. Český standard se charitativními a jinými dobrovolnickými činnostmi nezabývá. Slovenský standard oproti tomu se na tyto aktivity zaměřuje

ve všech třech úrovních vzdělání. Rozebírá také pojmy korupce či praní špinavých peněz. Tuto oblast české finanční vzdělávání neuvádí.

Posledním hlavním rozdílem mezi oběma přístupy k finančnímu vzdělávání je, že ve Slovenské republice se snaží, aby žáci nacházeli příklady ze svého okolí či slavných osobností. Slovenští žáci si pak na příkladu těchto osob mají například zformulovat své cíle ve vzdělání a kariéře. V České republice standardy tento cíl nemají, to ale neznamená, že by žáci neměli žádné vzory. Je důležité, aby byli vedeni k nalezení správných vzorů a snažili se jim přiblížit po stránce morální i profesionální, přičemž není důležité, zda vzor bude známá osobnost či někdo z okolí (například rodiče).

5.4.2 Porovnání výsledků provedených výzkumů finanční gramotnosti

V předešlých kapitolách byly analyzovány výsledky provedených výzkumů v České a Slovenské republice. Tato kapitola bude zaměřena na porovnání výsledků z výzkumů finanční gramotnosti provedených v roce 2010 v České republice a 2007 ve Slovenské republice. Data z výzkumu v České republice z roku 2007 budou použita pouze v první části této kapitoly, která se věnuje obecnému pohledu na finanční vzdělávání. Ve všech zmíněných výzkumech byli respondenti starší 18 let. Výzkumy z roku 2010 v České republice a 2007 ve Slovenské republice byly vybrány, protože obsahují porovnatelné otázky. Nepředpokládá se, že za tři roky se úroveň finanční gramotnosti v jednotlivých zemích změnila. Zlepšení finančních znalostí občanů je poměrně dlouhodobou záležitostí. Jednotliví občané se mohou sice z vlastní iniciativy finančně vzdělávat, nicméně procento takovýchto lidí je poměrně malé. Proto je velmi důležitý aktivní přístup států v systematickém vzdělávání občanů.

Nejprve bude provedeno porovnání samotného přístupu k finančnímu vzdělávání v obou zemích. Většina respondentů uvedla, že je důležité, aby docházelo k systematickému vzdělávání občanů. Nicméně čeští a slovenští občané mají mírně odlišné názory na věk, od kterého by se mělo začít s finančním vzděláváním. V České republice si téměř všichni dotazovaní myslí, že je vhodné učit se finančním znalostem na středních školách. S tímto vzděláváním již od základní školy souhlasí už jen

přibližně polovina z nich. Ve Slovenské republice je situace odlišná. Přibližně 70% dotazovaných si myslí, že by se finanční vzdělávání mělo objevovat již v osnovách základní školy. Je tedy zřejmé, že obě dvě země považují finanční vzdělávání za důležité. Přičemž velká část Slováků si myslí, že je vhodné si informace, které se týkají finanční oblasti, osvojit již od raného školního věku. Velká část občanů obou dvou zemí se také shoduje na tom, že finanční vzdělávání by měl v zemi zajišťovat stát. Podle zbývajících by to měly být finanční instituce či jiné subjekty (např. neziskové organizace).

Kromě obecných názorů na finanční vzdělávání byli respondenti tázáni na konkrétní informace, které se týkají finančních produktů a služeb. V obou zemích měli uvést, zda ví, jaký je rozdíl mezi kreditní a debetní kartou (případně ho vysvětlit). V České republice dokázala správně odpovědět přibližně třetina ze všech dotázaných. Průzkum ve Slovenské republice zjišťoval, kolik respondentů využívá kreditní a debetní karty. Na rozdíl mezi nimi se však neorientoval. Z odpovědí vyplynulo, že slovenští občané zaměňují tyto dva pojmy a obvykle neví, jakou kartu vlastní. Jestliže tedy porovnáme výsledky z obou zemí, lze konstatovat, že velká část občanů nemá uspokojivé znalosti z této oblasti.

Dále se výzkumy zabývaly ukazatelem RPSN (roční procentní sazba nákladů), na základě kterého by se lidé měli rozhodovat při výběru úvěrů. Vzhledem k tomu, že u finančních subjektů nabízejících úvěry může být veliký rozdíl mezi úrokovou sazbou a tímto ukazatelem, je nutné, aby občané znali jeho význam. Z odpovědí ovšem vyplývá, že charakteristiku tohoto ukazatele zná necelá pětina z nich (v obou zemích). Pro české respondenty je hlavním kritériem pro výběr úvěru výše měsíční splátky, na druhém místě je pak roční úroková sazba. Ve Slovenské republice odpovídali na otázku, jaký ukazatel nejlépe vystihuje celkové náklady na úvěr. Nejčastější odpovědí byla úroková sazba, kterou označilo 44% dotázaných. Po ní následoval ukazatel RPSN (19%) a dále výše splátky úvěru (18%). Otázky v obou zemích jsou si podobné, jelikož převážná většina občanů si chce zvolit úvěr, který bude pro ně nejlevnější (tedy s nejnižšími náklady). Pokud porovnáme odpovědi z obou zemí, pak vidíme, že ani v jedné zemi nepřevládá kritérium RPSN.

5.5 Vlastní empirické šetření

Cílem této kapitoly je zjistit, jakou úroveň finanční gramotnosti mají žáci ve věku 15 – 19 let v České a Slovenské republice. A dále posouzení, zda se znalosti v daných zemích liší.

V únoru roku 2015 byl proveden výzkum na středních školách v České a Slovenské republice. Byly pro něj vybrány různé typy středních škol – čtyřleté gymnázium, obchodní akademie a průmyslová škola. Sběr dat byl proveden pomocí anonymního dotazníkového šetření, kdy respondenti neměli k dispozici žádné informační zdroje (knižní publikace, internet,...). Dotazník obsahoval 15 uzavřených otázek, jejichž přesné znění je uvedeno v příloze A. První část dotazníku je věnována sociodemografickým údajům, které slouží pro identifikaci a základní charakteristiku zkoumaného vzorku respondentů. Poté následují otázky, které mapují zvyklosti a znalosti v oblasti financí.

5.5.1 Výzkum na českých středních školách

Pro hodnocení úrovně finanční gramotnosti v České republice byly vybrány tyto tři střední školy:

- Gymnázium Příbram;
- Obchodní akademie a Vyšší odborná škola Příbram;
- Střední průmyslová škola a Vyšší odborná škola Příbram.

Následující tabulka znázorňuje počty respondentů v jednotlivých školách. Celkem bylo vyplněno 218 dotazníků, z toho 88 na gymnáziu, 82 na obchodní akademii a 48 na průmyslové škole.

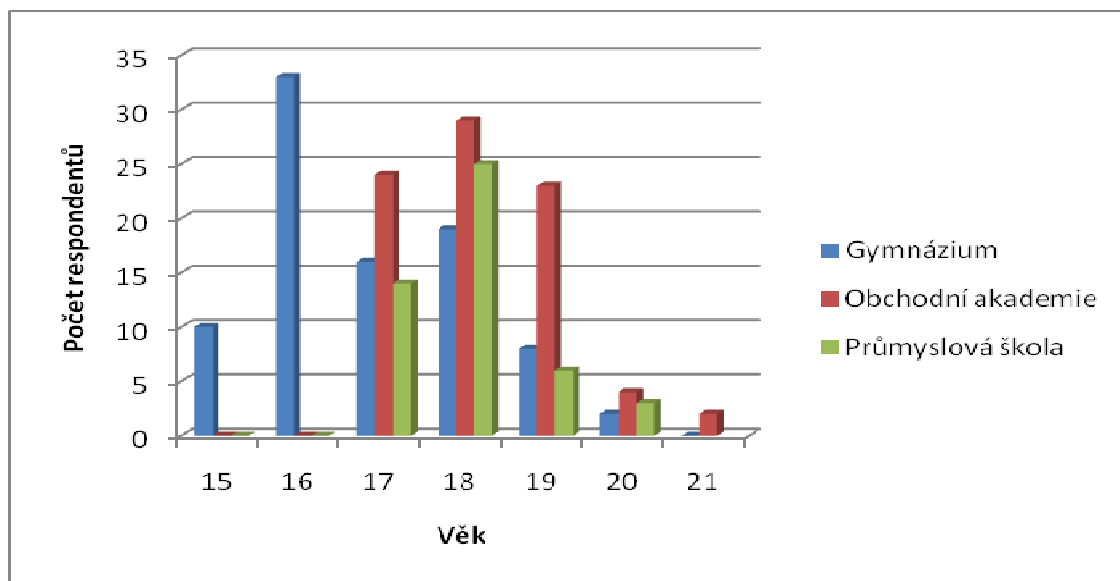
Tab.č. 6: Počet respondentů na vybraných školách v České republice

	Žena	Muž
Gymnázium	53	35
Obchodní akademie	40	42
Průmyslová škola	12	36
Celkem	105	113

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

Dalším sociodemografickým údajem je věk respondentů, jehož rozložení ve vybraných školách graficky znázorňuje obrázek č. 12. Nejvíce dotazovaných bylo ve věku 17 a 18 let. Pouze na gymnáziu byl průzkum prováděn i v prvním ročníku, tedy ve věku 15 a 16 let.

Obr. č. 12: Věk respondentů v jednotlivých typech škol

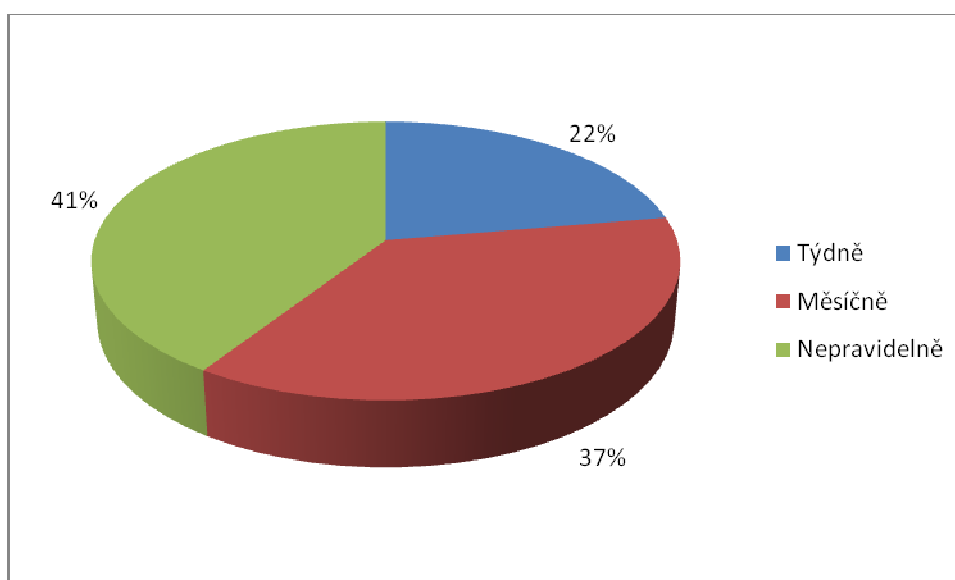

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

Respondenti z vybraných středních škol po uvedení základních sociodemografických informací odpovídali na otázky z různých oblastí, které se vážou k finanční gramotnosti.

První část otázek se věnuje oblasti osobních financí. Nejprve žáci odpovídali na otázku, jak často dostávají kapesné. Nejčastější odpovědí bylo, že kapesné dostávají nepravidelně. Z obrázku č. 13 je patrné, že nejméně časté je týdenní kapesné. Rozdíly mezi obchodní akademií a průmyslovou školou jsou nepatrné. Ovšem gymnazisté odpovídali odlišně. Zatímco v prvních dvou jmenovaných školách má více než polovina žáků nepravidelné kapesné, na gymnáziu je to jen třetina. Nejčastěji gymnazisté dostávají kapesné měsíčně.

Obr. č. 13: Způsoby, kterými dostávají žáci kapesné (v ČR)

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

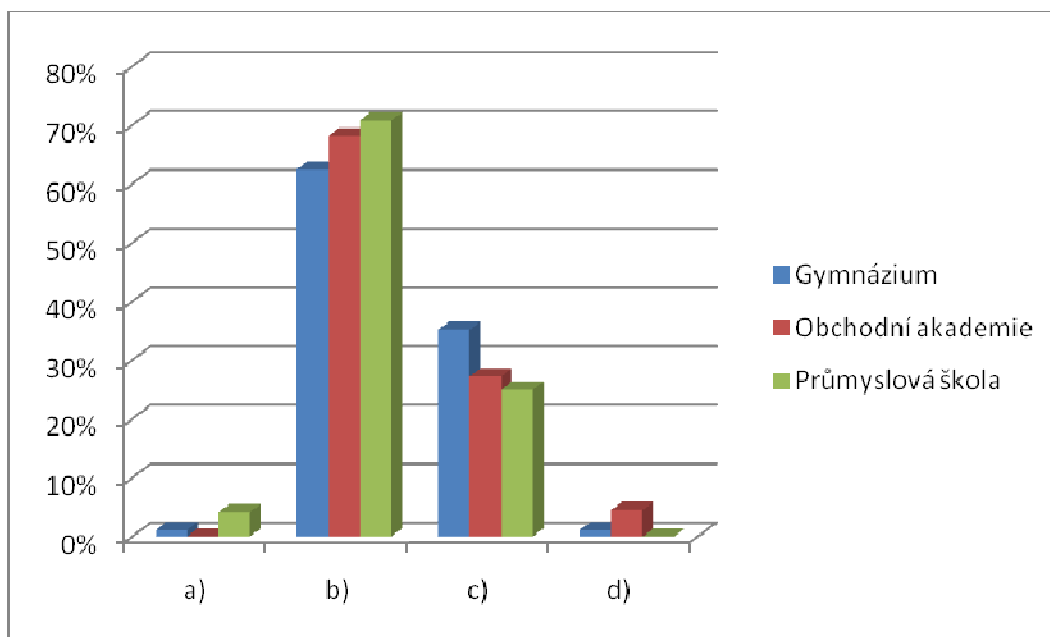
Ke kapesnému se vztahují následující dvě otázky, které zjišťují, zda si žáci ušetřené peníze spoří (případně jakou formou). Dle provedeného průzkumu si spoří téměř 60% z nich, přičemž na gymnáziu jsou hodnoty přibližně o 10% vyšší, než je uvedený průměr. Nejčastějším způsobem spoření je běžný účet či úschova peněz doma (do kasičky a podobně). Vzhledem k předpokladu, že lidé v tomto věku vlastní finanční prostředky nižších částek, pak se tyto způsoby spoření jeví jako dostačující.

Velmi důležitou oblastí finanční gramotnosti v současné době je téma starobních důchodů. Již nyní je téměř jisté, že zmínění respondenti se nebudou ve stáří moci

spolehnout pouze na příspěvky od státu. Provedený výzkum analyzuje, zda si žáci na středních školách tento fakt uvědomují. Pouze necelá pětina dotázaných si myslí, že s důchodem, který jim poskytne stát, vystačí.

Následující otázky výzkumu se týkaly běžného účtu a platebních karet (debetní a kreditní). Čtyři pětiny dotázaných mají založený svůj vlastní běžný účet, přičemž rozdíly mezi jednotlivými školami jsou nepatrné. Z výsledků rovněž vyplývá, že běžný účet mají založený spíše starší žáci. Pouze 20% respondentů, kterým je 15 a 16 let, má zřízený tento účet. Navazující otázka zněla, jaký je rozdíl mezi kreditní a debetní kartou. Správnou odpověď (tedy, že kreditní kartou lze čerpat úvěr u banky a debetní kartou se čerpají vlastní prostředky z účtu) uvedla přibližně třetina respondentů. Na následujícím obrázku je patrné, že nejčastější odpovědí bylo, že debetní karta umožňuje jít na daném účtu do mínusu a prostřednictvím kreditní karty se čerpá plusový zůstatek na účtu (odpověď „b“). Z uvedených výsledků vidíme, že nejvíce správných odpovědí označili gymnazisté, následování žáky z obchodní akademie. Nicméně rozdíly mezi jednotlivými školami jsou opět nepatrné (v rádech jednotek procent). Poslední otázka v této oblasti financí byla, jak by se respondenti zachovali v případě, že by jim byla odcizena platební karta. Více než 80% z nich odpovědělo, že by se obrátili na banku. Je pozitivní, že nikdo z dotázaných neuvedl poslední možnost (tedy, že by situaci nijak neřešil). Odpovědi na tuto otázku jsou téměř shodné ve všech oslovených školách. Rozdíly nenalezneme ani mezi různě starými žáky.

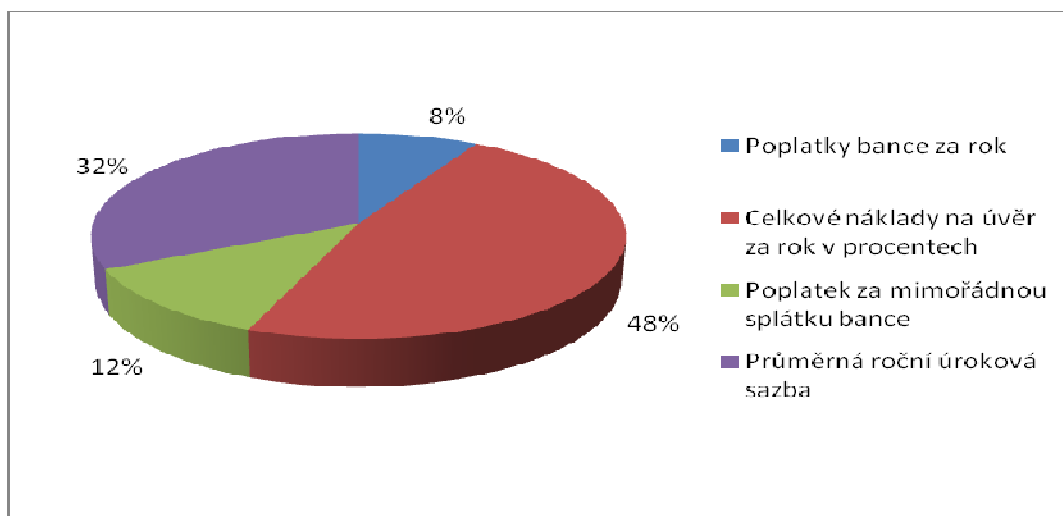
Obr. č. 14: Rozdíl mezi kreditní a debetní kartou (respondenti z ČR)

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

Další tři otázky výzkumu byly z oblasti úvěrů. Nejprve respondenti měli vybrat správnou odpověď na otázku, co znamená zkratka RPSN. Zaznamenané odpovědi znázorňuje následující obrázek. Vidíme, že téměř polovina dotázaných žáků odpověděla správně. Třetina respondentů odpověděla, že zkratka RPSN znamená průměrná roční úroková sazba. U tohoto pojmu lze pozorovat rozdílné znalosti mezi žáky obchodní akademie a zbylými dvěma školami. Téměř tři čtvrtiny respondentů z obchodní akademie uvedly správnou odpověď. Žáci z gymnázia a z průmyslové školy odpovídali téměř shodně, kdy 44% z nich označilo správnou odpověď. Na těchto dvou školách byla třetí nejčastější odpověď, že ukazatel RPSN označuje poplatek za mimořádnou splátku bance. Z uvedených výsledků vyplývá, že žáci obchodní akademie mají v této oblasti lepší znalosti než na ostatních vybraných školách.

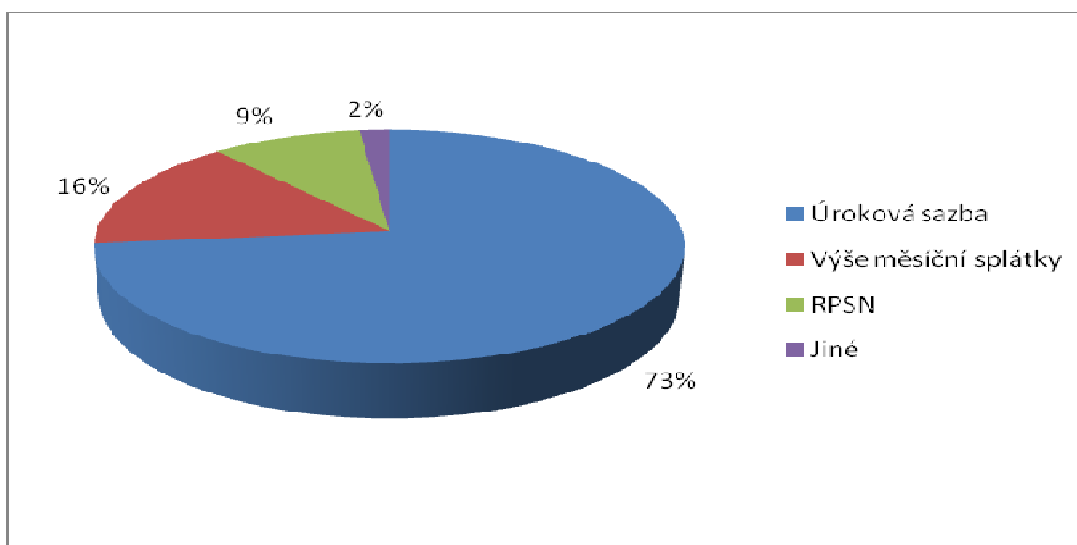
Obr. č. 15: Význam zkratky RPSN (respondenti z ČR)

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

Otázka č. 13 navazovala na výše popsanou. Žáci měli označit, na základě kterého kritéria by se rozhodovali v případě, kdyby si vybírali úvěr. Výsledky této otázky znázorňuje níže uvedený obrázek. Vidíme, že nejvíc žáků by se rozhodovalo podle úrokové sazby daného úvěru. Ukazatel RPSN by si vybral přibližně každý desátý respondent. Je zajímavé, že ačkoliv téměř 75% žáků obchodní akademie na předchozí otázku odpovědělo správně, v této měli podobné názory jako respondenti z ostatních škol. Z toho lze usuzovat, že je důležité, aby se žáci při studiu finančních pojmů učili kromě teoretického významu také jejich správnou aplikaci v praktickém životě.

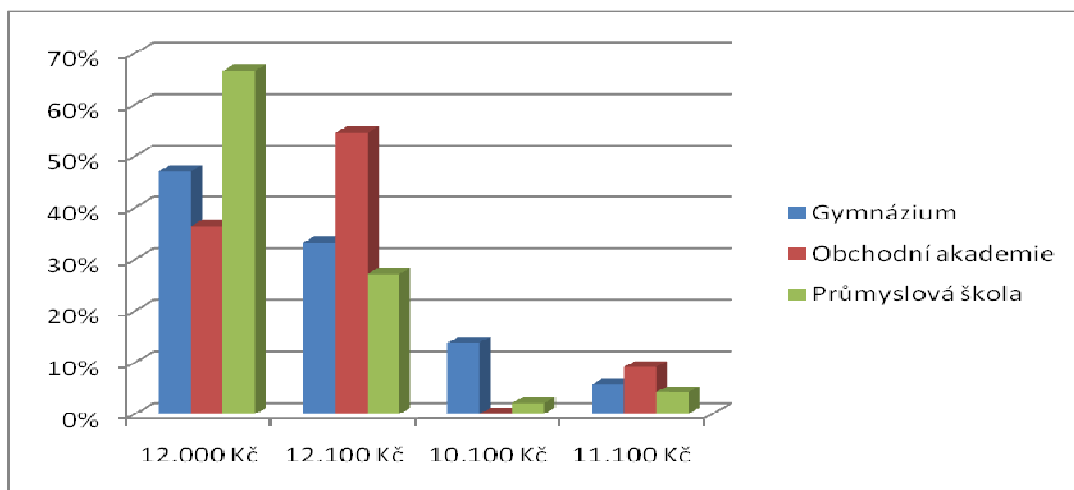
Obr. č. 16: Kritéria, na základě kterých by se respondenti v ČR rozhodovali při výběru úvěru

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

Další otázka z oblasti úvěrů byla zaměřena na analýzu znalostí ze složeného úročení. Žáci měli určit, jakou částku by měli za dva roky, pokud by investovali 10.000 Kč při úrokové sazbě 10% (jestliže je určeno, že se jedná o složené úročení). Jak je patrné z následujícího obrázku, správnou odpověď (tedy 12.100 Kč) uvedla pouze jedna třetina (přibližně) dotazovaných. Z výsledků je zřejmé, že žáci středních škol zaměňují jednoduché a složené úročení, jelikož nejvíce z nich uvedlo možnost 12.000 Kč. Jestliže se zaměříme na odpovědi z jednotlivých škol, pak vidíme, že nejlepší znalosti ze složeného úročení mají žáci z obchodní akademie. Nejméně správných odpovědí uvedli respondenti z průmyslové školy. Na znázorněném grafu vidíme, že téměř 70% z nich uvedlo částku, která by byla správná, pokud by se jednalo o jednoduché úročení.

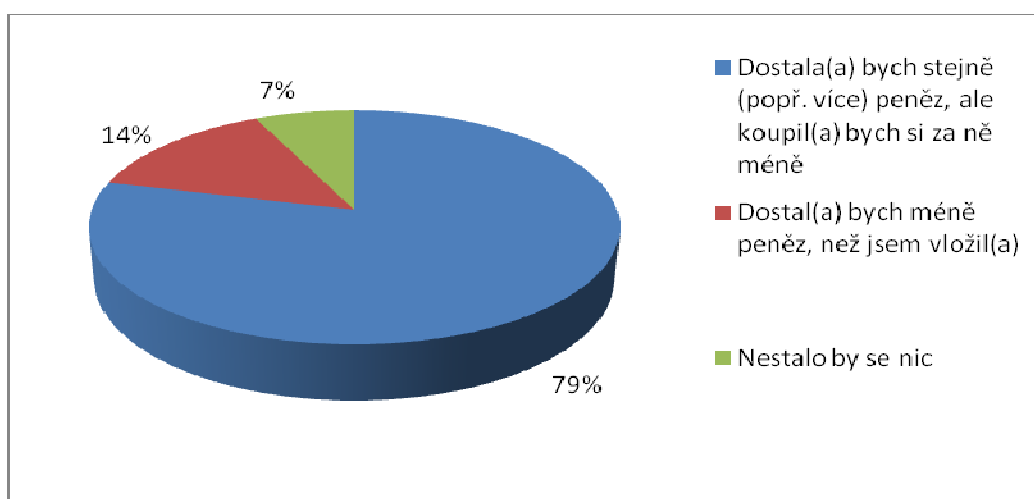
Obr. č. 17: Složené úročení (odpovědi respondentů z ČR)

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

Poslední otázka se zaměřovala na vliv inflace na peníze, které jsou uloženy v bance. Respondenti měli výběr ze tří možností, kdy odpovídali na otázku, co by se stalo s penězi (jež jsou uloženy v bance), pokud by došlo ke zvýšení inflace. Na obrázku č. 18 je vidět, že téměř 80% respondentů odpovědělo správně (možnost „a“). V této otázce je pouze nepatrný rozdíl v odpovědích respondentů z jednotlivých škol. Pouze 14% žáků si myslí, že by v uvedeném případě dostali méně peněz, než vložili do banky.

Obr. č. 18: Vliv inflace na uložené peníze (respondenti z ČR)

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

5.5.2 Výzkum na slovenských středních školách

Ve Slovenské republice byl proveden výzkum finanční gramotnosti na těchto vybraných školách:

- Gymnázium Jána Hollého (Trnava);
- Obchodná akadémia (Trnava);
- Stredná priemyselná škola Trnava.

Slovenští žáci vyplňovali totožný dotazník jako žáci v České republice. Tabulka č. 7 zobrazuje počty respondentů ve vybraných školách (které budou dále označovány obecnými názvy – gymnázium, obchodní akademie a průmyslová škola). Celkový počet dotazovaných byl 164. Dotazníkového šetření se zúčastnilo na gymnáziu 57, na obchodní akademii 56 a na průmyslové škole 51 žáků.

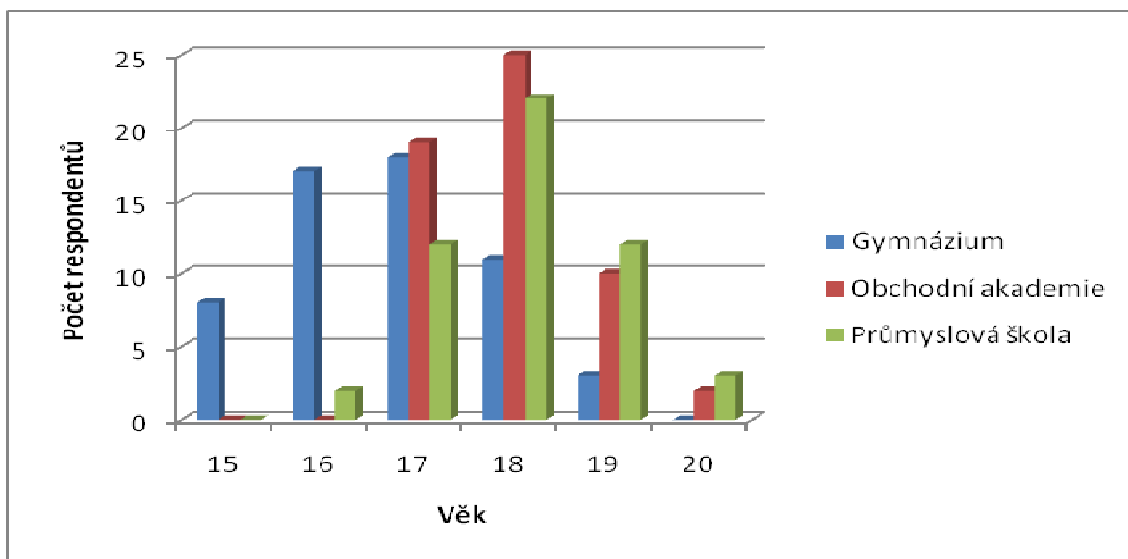
Tab.č. 7: Počet respondentů na vybraných školách ve Slovenské republice

	Žena	Muž
Gymnázium	33	24
Obchodní akademie	38	18
Průmyslová škola	9	42
Celkem	80	84

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

Kromě státní příslušnosti a pohlaví je dalším sociodemografickým údajem věk dotazovaných. Níže uvedený obrázek zobrazuje věkové rozložení respondentů na jednotlivých školách. Největší zastoupení měli 18-ti letí žáci. Dále lze pozorovat, že pouze na gymnáziu byl výzkum proveden i v prvním ročníku (tzn. žáci ve věku 15 a 16 let).

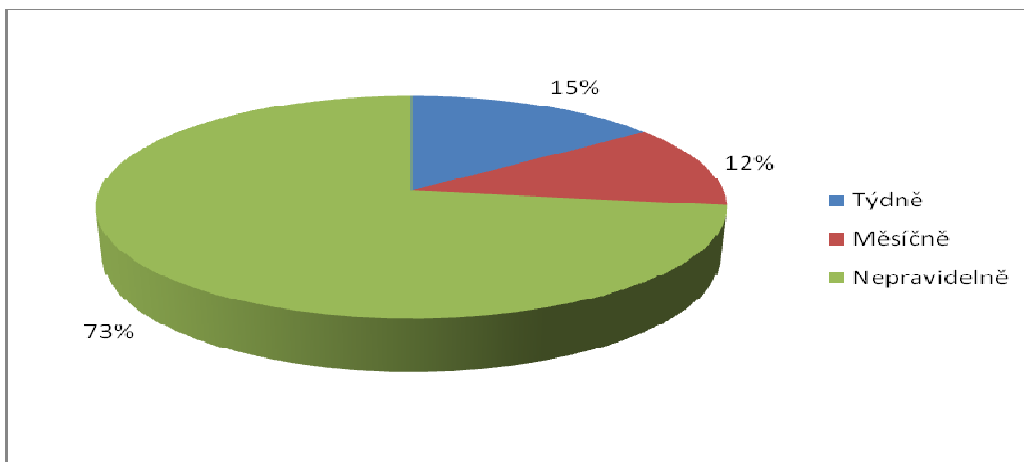
Obr. č. 19: Věk respondentů v jednotlivých typech škol (SR)

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

Po sociodemografických otázkách následovala část dotazníku, která se týkala osobních financí. Respondenti jako první uváděli, jak často dostávají kapesné. Souhrnné výsledky na tuto otázku zobrazuje následující graf, ze kterého je patrné, že více než 70% respondentů dostává kapesné nepravidelně. Jestliže se zaměříme na odpovědi z jednotlivých škol, pak lze konstatovat, že nejvíce žáků, jež dostávají kapesné nepravidelně, je na průmyslové škole (82%).

Obr. č. 20: Způsoby, kterými dostávají žáci kapesné (v SR)

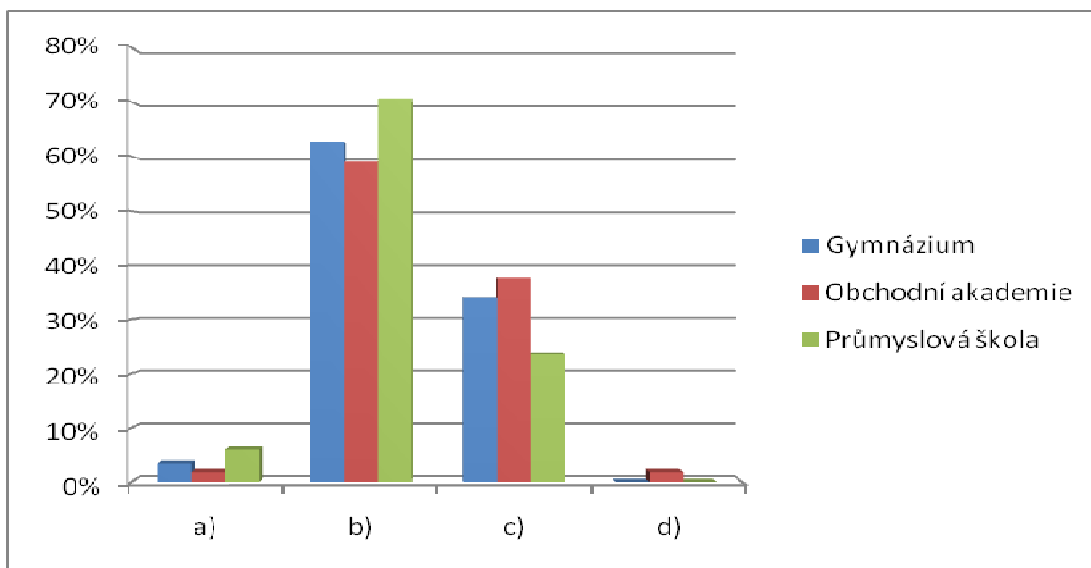

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

Dále se výzkum zajímal o to, zda si respondenti spoří určitý obnos finančních prostředků. Ve Slovenské republice si podle provedeného průzkumu spoří 64% žáků. Nejvíce si spoří na běžném účtu (48%) a dále doma - například do obálky či kasičky (46%). Ostatní jmenované možnosti spoření jsou zanedbatelné. Odpovědi z jednotlivých škol se zde mírně liší. Na gymnáziu a obchodní akademii si spoří přibližně 70% žáků, ale na průmyslové škole pouze 45%. Jednotlivé způsoby spoření nejsou na daných typech škol příliš rozdílné. Následující otázka analyzovala pohled žáků na starobní důchody. Ve Slovenské republice si 95% respondentů myslí, že s důchodem, který jim poskytne stát, nevystačí. Na vybrané obchodní akademii v Trnavě takto odpověděli dokonce všichni dotazovaní žáci.

Následující otázky se týkaly běžného účtu a platebních karet, které jsou s ním spojeny. Nejprve byli respondenti tázáni, zda mají v bance založený svůj vlastní běžný účet. Téměř 60% žáků vybraných středních škol má svůj běžný účet. Rozdíly mezi jednotlivými školami jsou nepatrné. Další otázka zjišťovala, zda respondenti znají rozdíl mezi debetní a kreditní kartou. Správnou odpověď uvedla přibližně třetina z nich. Následující obrázek znázorňuje zaznamenané odpovědi. Vidíme, že stejně jako v České republice nejčastější odpovědí bylo, že debetní karta umožňuje jít na účtu do mínusu a prostřednictvím kreditní karty se čerpá plusový zůstatek na účtu (tzn. odpověď „b“). Je zřejmé, že je pouze malý rozdíl mezi odpověďmi žáků z jednotlivých škol. Přesto nejvíce správných odpovědí bylo zaznamenáno na obchodní akademii (38% z odpovědí na obchodní akademii) a nejméně na průmyslové škole (24% z odpovědí na této škole). Jedenáctá otázka dotazníku zjišťovala, co by žáci udělali v případě, že by jim byla odcizena platební karta. Téměř všichni respondenti (90%) uvedli, že by jako první kontaktovali banku. Zbývá část žáků by buď volala policii, nebo rodičům. I ve Slovenské republice je pozitivní, že nikdo neuvedl poslední možnost (tedy, že by odcizení platební karty nijak neřešili).

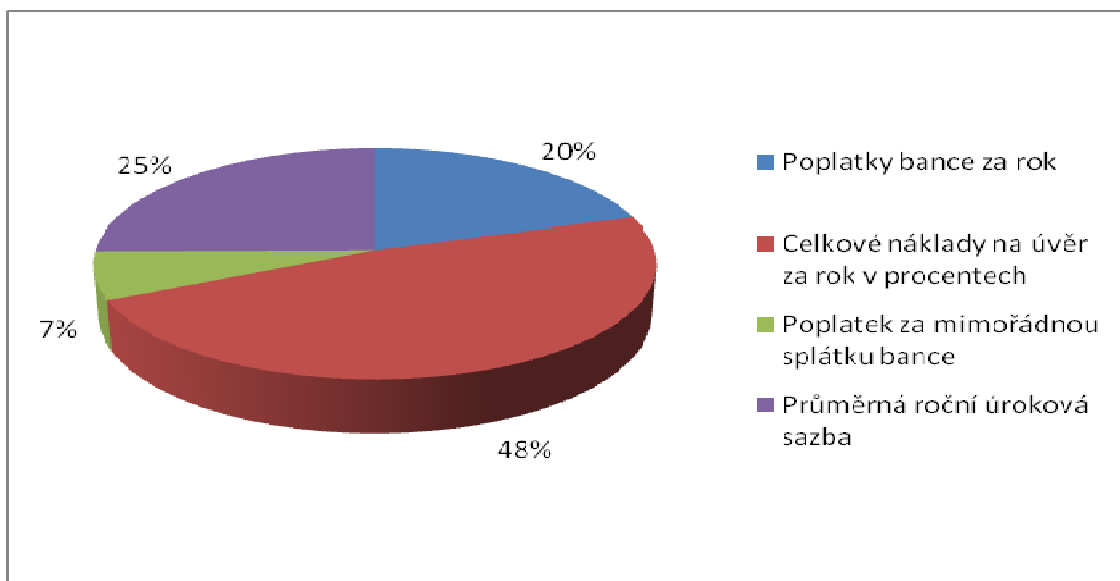
Obr. č. 21: Rozdíl mezi kreditní a debetní kartou (respondenti ze SR)

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

Předposledním tématem, kterým se výzkum zabýval, jsou úvěry. Nejprve respondenti měli určit význam zkratky RPSN. Odpovědi na tuto otázku znázorňuje obrázek č. 22, ze kterého je zřejmé, že téměř polovina slovenských žáků určila správný význam tohoto ukazatele (tedy, že RPSN vyjadřuje celkové náklady na úvěr za rok v procentech). Druhou nejčastější odpovědí bylo, že zkratka RPSN znamená průměrnou roční úrokovou sazbu. Jedna pětina respondentů označila první možnost (tedy, že RPSN jsou roční bankovní poplatky). U této otázky lze pozorovat rozdíl mezi odpověďmi žáků obchodní akademie a zbylými dvěma školami. Na obchodní akademii uvedlo správnou odpověď 61% žáků, na gymnáziu 47% a na průmyslové škole 35% žáků. Pouze na průmyslové škole byla nejčastěji zaznamenaná odpověď špatná – možnost „d)“ – průměrná roční úroková sazba.

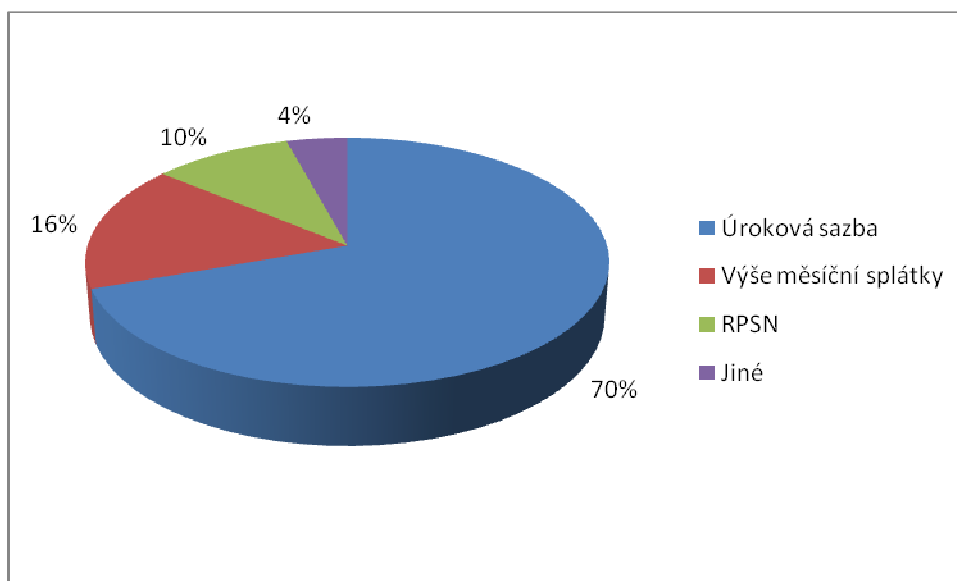
Obr. č. 22: Význam zkratky RPSN (respondenti ze SR)

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

Po otázce, jež zjišťovala pouze teoretickou znalost zkratky RPSN, následovala další, která se již zaměřovala na praktickou aplikaci tohoto ukazatele. Žáci měli určit, podle kterého kritéria by se rozhodovali, jestliže by si vybírali úvěr. Níže uvedený obrázek graficky znázorňuje názory respondentů. Vidíme, že 70% dotazovaných žáků by se rozhodovalo na základě úrokové sazby. Výši měsíční splátky jako kritérium pro rozhodování o úvěru by si vybralo 16% žáků. Až na třetím místě byl vybrán ukazatel RPSN. Z těchto výsledků lze konstatovat, že žáci znají význam roční procentní úrokové sazby, ale správnou praktickou aplikaci ovládá jen každý desátý žák z vybraných škol. V této otázce téměř nejsou rozdíly v odpovědích z jednotlivých škol.

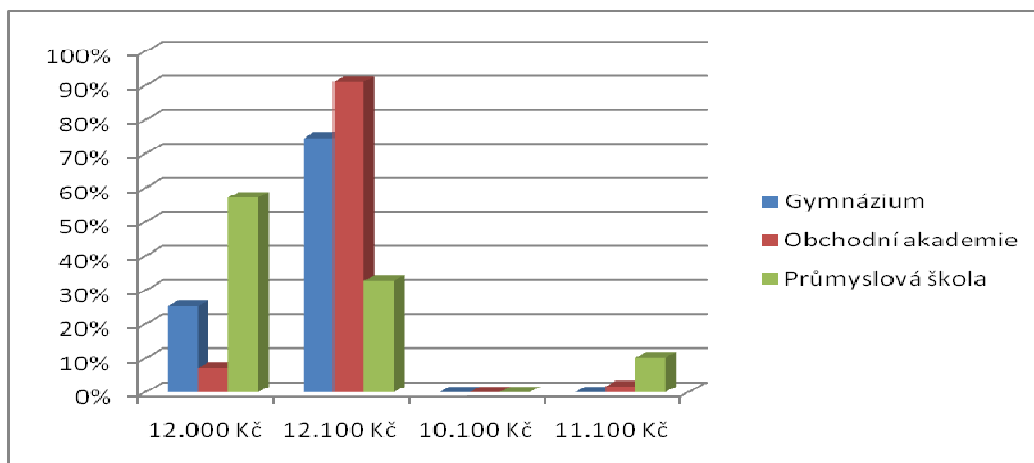
Obr. č. 23: Kritéria, na základě kterých by se respondenti ve SR rozhodovali při výběru úvěru

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

Otázka č. 14 je rovněž z oblasti úvěrů. Zjišťuje, zda žáci ovládají složené úročení. V dotazníku měli určit částku, kterou by získali za dva roky, kdyby investovali 10.000 Kč při úrokové sazbě 10%. Následující obrázek znázorňuje odpovědi podle jednotlivých škol, ze kterého je patrné, že nejčastější odpověď byla 12.100 Kč (68% ze všech dotázaných). Částku 12.000 Kč zvolilo celkem 29% žáků. Vidíme, že v této otázce se opět lišily odpovědi v jednotlivých školách. Nejlepších výsledků dosáhli žáci obchodní akademie a dále gymnazisté. Z uvedeného obrázku je patrné, že téměř 60% respondentů z průmyslové školy označilo odpověď 12.000 Kč (tedy částku, která by byla správná, pokud by se jednalo o jednoduché úročení). I ve Slovenské republice je tedy patrné, že někteří žáci zaměňují jednoduché a složené úročení.

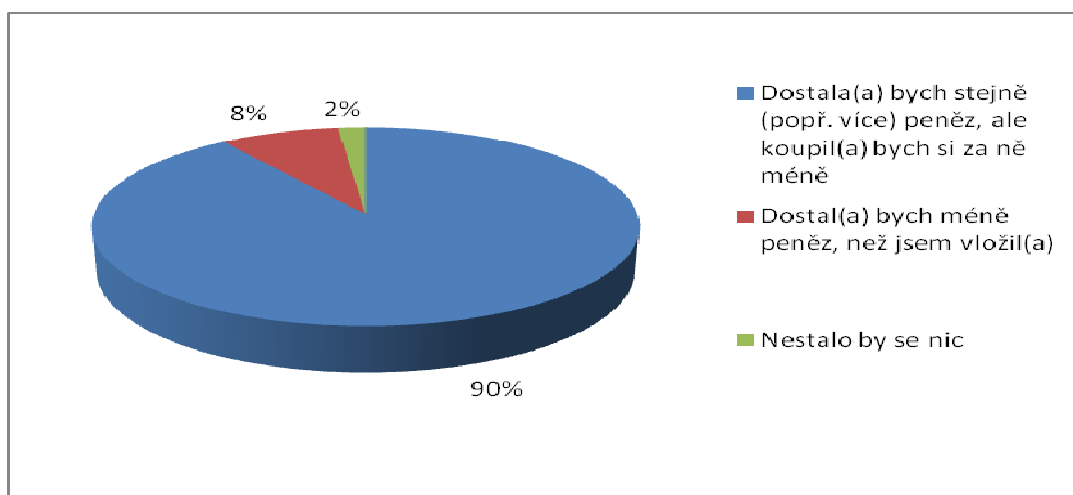
Obr. č. 24: Složené úročení (odpovědi respondentů ze SR)

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

Poslední otázka výzkumu analyzovala znalosti žáků středních škol v oblasti inflace. Respondenti měli určit, jaký vliv by mělo zvýšení inflace na peníze, které jsou uloženy v bance. Jak je patrné z následujícího obrázku, 90% dotázaných uvedlo správnou odpověď (tedy, že by dostali stejně, nebo více peněz, ale koupili by si za ně méně). Pouze 8% respondentů si myslí, že by dostali méně peněz, než do banky vložili.

Obr. č. 25: Vliv inflace na uložené peníze (respondenti ze SR)

Zdroj: vlastní zpracování, 2015

5.5.3 Porovnání výsledků z výzkumu na českých a slovenských středních školách

V předešlých dvou kapitolách byly popsány výsledky provedeného výzkumu na středních školách v České a Slovenské republice. V této kapitole bude provedeno porovnání zmíněných výsledků. V obou dvou zemích byly ve vybraných školách vyplněny totožné dotazníky, které analyzují finanční znalosti žáků. V České republice se zúčastnilo výzkumu celkem 218 respondentů a ve Slovenské republice 164. V obou zemích bylo podobné rozložení dotazovaných v jednotlivých typech škol.

Po vyplnění sociodemografických údajů respondenti odpovídali na otázku, jak často dostávají kapesné. Jestliže porovnáme odpovědi z obou zemí, pak je zřejmé, že ve Slovenské republice výrazně převládá nepravidelné kapesné (73% ze všech slovenských respondentů). V České republice je tento způsob kapesného také na prvním místě, ovšem označilo ho pouze 41% ze všech českých respondentů. Pokud se zaměříme na měsíční kapesné, je zajímavé, že ve Slovenské republice ho dostává pouze 12% žáků. V České republice je druhým nejčastějším, kdy ho označilo 37% žáků. Z uvedených výsledků tedy vyplývá, že zvyklosti v oblasti kapesného se mezi těmito dvěma zeměmi liší.

Následující dvě otázky se týkaly spoření. První z nich zjišťovala, zda si žáci spoří určitou částku. Pokud odpověděli, že ano, pak měli dále uvést, jakým způsobem si finanční prostředky spoří. Slovenští i čeští žáci v první otázce odpovídali téměř shodně. Ovšem způsob ukládání volných prostředků se mírně liší. V České republice si 55% respondentů spoří doma (do obálky, kasičky,...) a dále 39% si spoří na běžném účtu. Ve Slovenské republice si ukládá své volné finance na běžný účet 48% respondentů a 46% si je ukládá doma. Vidíme, že ve Slovenské republice převládá běžný účet, nicméně rozdíly mezi oběma státy jsou velmi malé. Vzhledem k předpokladu, že na střední škole nemají žáci příliš velkou sumu volných finančních prostředků, jsou tyto způsoby spoření dostačující.

Otázka č. 8 analyzovala názor respondentů na jejich budoucí starobní důchody. Žáci měli odpovědět, zda se domnívají, že ve stáří vystačí s důchodem, který jim poskytne stát. V České republice si 85% z nich myslí, že s důchodem od státu nevystačí. Ve Slovenské republice takto odpovědělo dokonce 95% žáků. Vidíme, že v České

republiky je více studentů, kteří si myslí, že s důchodem od státu vystačí. Lze tudíž předpokládat, že bez dalšího vzdělávání si nebudou tvořit žádné rezervy na stáří. V této oblasti je tedy stále nutné žáky vzdělávat a vysvětlovat, jak se pravděpodobně situace okolo starobních důchodů v zemi bude vyvíjet.

Další blok otázek se zaměřoval na běžný účet a platební karty (kreditní a debetní). Celkem 80% českých studentů uvedlo, že má založený svůj vlastní účet. Oproti tomu ve Slovenské republice vlastní běžný účet jen 59% respondentů. Zde můžeme vidět markantnější rozdíl mezi zmíněnými státy. Další otázka zjišťovala, zda žáci vědí, jaký je rozdíl mezi kreditní a debetní kartou. Je zajímavé, že respondenti z obou zemí odpovídali velmi podobně. V České republice označilo správnou odpověď 31% dotazovaných a ve Slovenské republice 32%. Nejčastější odpovědí byla v obou zemích varianta „b“ (v ČR 66% a v SR 64%). Z těchto výsledků je zřejmé, že velká část žáků středních škol zaměňuje pojmy kreditní a debetní karta. Následně měli respondenti označit jednu z nabízených možností, která by vystihovala jejich chování při odcizení platební karty. V obou dvou zemích byla nejčastější odpověď možnost „a“. To znamená, že většina žáků středních škol by jako první kontaktovala banku. Velmi pozitivní je zjištění, že žádný z respondentů neuvedl poslední možnost (tedy, že by na odcizení platební karty nijak nereagoval).

Předposledním tématem výzkumu byly úvěry. Nejprve respondenti určovali význam zkratky RPSN (roční procentní sazba nákladů). V České republice uvedla správnou odpověď (tzn. celkové náklady na úvěr za rok v procentech) přibližně polovina respondentů. Ve Slovenské republice označila tuto odpověď stejná část oslovených žáků jako v České republice. Druhou nejčastější odpovědí v obou zemích byla varianta „d“ (průměrná roční úroková sazba). Označilo jí 32% českých a 25% slovenských respondentů. Ve Slovenské republice pětina oslovených žáků uvedla, že zkratka RPSN značí roční poplatky bance. V České republice takto odpovědělo pouze 8% dotázaných. Druhá otázka v tomto tématu zjišťovala, podle kterého kritéria by se respondenti rozhodovali, pokud by si vybírali úvěr. Správnou odpověď („c“) uvedlo pouze 9% žáků z České republiky a 10% žáků ze Slovenské republiky. Nejčastější odpovědí v obou zemích bylo kritérium úroková sazba (uvedlo ho v ČR 73% a ve SR 70% respondentů). Z výše uvedených výsledků je zřejmé, že žáci středních škol znají význam ukazatele

RPSN, ale jeho praktické využití již neovládají. Poslední otázka z tohoto okruhu se zaměřovala na znalost složeného úročení. Čeští respondenti nejčastěji uváděli odpověď „a“, která by byla správná, pokud by se jednalo o jednoduché úročení. Správnou odpověď uvedlo pouze 34% z nich. Slovenští žáci složené úročení ovládají lépe, jelikož 68% z nich uvedlo správnou odpověď. Z předchozích porovnání lze tedy konstatovat, že v oblasti úvěrů mají nepatrně lepší znalosti právě oni.

Poslední otázka zjišťovala, jaké znalosti mají žáci z oblasti inflace. Měli označit situaci, která by podle nich nastala v případě, že by došlo k jejímu zvýšení. Správnou odpověď uvedlo 79% českých a 90% slovenských respondentů. Tyto výsledky značí dobrou znalost základního principu inflace. Zároveň vidíme, že i zde mají lepší výsledky slovenští žáci.

6 Hodnocení úrovně finanční gramotnosti

V kapitole 5 byly postupně analyzovány výzkumy finanční gramotnosti v České a Slovenské republice. Nejprve byla zhodnocena úroveň finančních znalostí dospělé populace a následně žáků středních škol. Absolventi středních škol by měli (dle výše uvedených standardů finanční gramotnosti) mít znalosti na úrovni dospělé populace. Je to především proto, že standardy se zaměřují na finanční vzdělávání žáků na základních a středních školách. Vzdělávání dospělé populace není jejich součástí. Předpokládá se, že ne všichni žáci středních škol budou pokračovat ve svém studiu na vysokých či vyšších odborných školách (a rozvíjet se tak dál ve finančních pojmech a souvislostech), a proto by již měli mít dostatečné znalosti a dovednosti z oblasti finančních trhů, které jim umožní se bezproblémově orientovat v nabízených finančních produktech a službách.

Z analýzy provedených výzkumů na středních školách vyplývá, že nejvíce žáků dostává kapesné nepravidelně. Jestliže se mají již od tohoto věku učit správně hospodařit s penězi, bylo by vhodnější, aby dostávali kapesné pravidelně (týdně, měsíčně či v jiné periodě). Při pravidelném příjmu jsou žáci nuceni naplánovat si své výdaje na daný časový interval a zároveň přemýšlet o určité formě spoření (např. na dražší předměty). Pravidelné kapesné by bylo přínosem také pro jejich rodiče (či prarodiče), poněvadž by znali přesnou částku na tyto výdaje a zároveň si tak mohli sestavit přesněji svůj rodinný rozpočet.

Hlavními částmi dotazníkového šetření byly otázky, které se zabývaly znalostmi týkající se platebních karet, úvěrů (se zaměřením na ukazatel RPSN a složené úročení) a inflace. Rozdíl mezi kreditní a debetní kartou zná přibližně třetina žáků středních škol. Jestliže tento výsledek porovnáme s výzkumy, které byly provedeny mezi dospělou populací, pak vidíme, že žáci středních škol mají znalosti z této oblasti na podobné úrovni. Podle standardů finančního vzdělávání by rozdíl mezi kreditní a debetní kartou měli znát žáci již od druhého stupně základní školy. Je tedy nutné, aby tato oblast byla i nadále vyučována a vysvětlována (na školách, ale i mimo ně). Podle zmíněných výzkumů téměř všichni respondenti (na středních školách i dospělí občané) mají stejný názor na situaci, ve které by jim byla odcizena platební karta. Nejčastější odpovědí obou

skupin dotazovaných bylo, že by kontaktovaly svou banku a zablokovaly si danou platební kartu.

Velmi důležitým pojmem v oblasti úvěrů je ukazatel RPSN, který udává celkové roční náklady na úvěr (v procentech). Je tudíž nejvhodnějším kritériem pro rozhodování v této oblasti. Dle provedených výzkumů zná význam tohoto ukazatele přibližně polovina žáků středních škol a jen jedna pětina dospělé populace. Tyto výsledky dokazují, že finanční vzdělávání na školách postupně zvyšuje znalosti v této problematice. Je nutné podotknout, že mezi respondenty dospělé populace byli i občané staršího věku a nižšího vzdělání, kteří celkový průměr správných odpovědí snižovali. Další část výzkumů se zaměřovala na praktickou aplikaci znalostí ukazatele RPSN. Respondenti měli určit, podle kterého kritéria by se rozhodovali při výběru úvěrů. Jen necelých 10% žáků středních škol uvedlo nejvhodnější ukazatel (tzn. RPSN). Občané starší 18 let odpovídali velmi podobně. V České republice vybralo tento ukazatel 14% z nich a ve Slovenské republice přibližně pětina dotázaných. Nejvíce respondentů by se rozhodovalo o úvěrech na základě úrokové sazby a výše měsíční splátky. Přičemž na středních školách byla nejčastější odpověď úroková sazba (přibližně 70% ze všech dotázaných). Nejvíce dospělých občanů by se rozhodovalo podle výše měsíční splátky (v České republice) a úrokové sazby (ve Slovenské republice). Z těchto údajů vyplývá, že žáci středních škol mají lepší povědomost o ukazateli RPSN než dospělá populace. Nicméně obě skupiny mají problém s uvedením svých znalostí do praktické roviny. Zde je tedy nutné další vzdělávání a především důraz na pochopení všech zmíněných kritérií, včetně schopnosti uvedení příkladů z běžného života. Standardy finanční gramotnosti jsou v obou zemích definovány tak, aby žáci byli schopni všechny získané znalosti interpretovat na konkrétních příkladech. Je patrné, že tento cíl finančního vzdělávání ještě nebyl naplněn ani v jedné z vybraných zemí. Na středních školách byly dále zjištěny nedostatky ve znalosti úročení. Především čeští žáci zaměňují jednoduché a složené úročení, přestože podle rámcových vzdělávacích programů by se této problematice měli věnovat v hodinách matematiky. (MŠMT ČR, 2007)

Posledním tématem dotazníkového šetření byla inflace. Dle českých standardů finančního vzdělávání by žáci měli již na druhém stupni základní školy umět popsat vliv inflace na hodnotu peněz. Na úrovni středních škol by se tyto vědomosti měly dále

rozvítet (např. vliv inflace na příjmy obyvatel, vklady a úvěry a podobně). Dle slovenských standardů finančního vzdělávání by se o inflaci měli učit žáci na středních školách. Po absolvování střední školy by žáci obou zemí měli mít obdobné znalosti z této oblasti. Z provedeného výzkumu vyplývá, že žáci z České i Slovenské republiky mají relativně dobré znalosti o vlivu inflace na vklady v bance.

Závěr

Cílem této diplomové práce byla komparace přístupů k finančnímu vzdělávání v České a Slovenské republice. Dílčím cílem bylo posouzení, zda současná úroveň finanční gramotnosti žáků na středních školách odpovídá stavu, který definují české a slovenské standardy finanční gramotnosti.

Po teoretickém vymezení základních pojmů a principů byly analyzovány české a slovenské standardy finanční gramotnosti pro základní a střední školy, které definují požadované znalosti na jednotlivých úrovních vzdělání. Poté byly rozebrány výzkumy finanční gramotnosti českých a slovenských dospělých občanů, které se zaměřovaly na názory k samotnému finančnímu vzdělávání a dále na teoretické i praktické znalosti z oblasti financí. Následovala komparace přístupů k finančnímu vzdělávání v obou zemích a výsledků výše zmíněných výzkumů. Předposlední kapitola se zabývala vlastním empirickým šetřením, které bylo provedeno na šesti vybraných školách v České i Slovenské republice. Po srovnání zjištěných výsledků následovalo celkové zhodnocení úrovně finanční gramotnosti a komparace s definovanými cíli z jednotlivých standardů.

V dnešní době velmi mnoho občanů využívá různé platební karty, avšak provedené výzkumy dokazují, že i majitelé těchto karet neznají přesné principy jejich fungování. Jaký je rozdíl mezi debetní a kreditní kartou věděla přibližně třetina respondentů (na středních školách i občané starší 18 let). Dalším stěžejním pojmem, který by měli občané znát, je ukazatel RPSN (roční procentní sazba nákladů). Z výsledků výzkumů bylo patrné, že mnozí znají jeho teoretický význam, ovšem praktické použití při výběru úvěru již neovládají.

Z analyzovaných průzkumů vyplývá, že úroveň finanční gramotnosti v České i Slovenské republice je na relativně nízké úrovni. Zlepšení je žádoucí především v oblasti úvěrů a platebních nástrojů (zejména platebních karet). Velmi důležité je kladení důrazu na praktickou aplikaci teoretických pojmů. Žáci by již od základní školy měli být vedeni k tomu, aby uměli všechny informace, jež získají ve škole, aplikovat na konkrétních příkladech.

Z komparace přístupů k finančnímu vzdělávání v České a Slovenské republice vyplývá, že obě dvě země mají podobně definované oblasti finančního vzdělávání. Slovenský standard jednotlivá témata ovšem charakterizuje podrobněji. Dalším rozdílem je, že ve Slovenské republice se snaží žáky inspirovat úspěšnými jedinci (nemusí se jednat pouze o známé osobnosti, ale například i o úspěšné rodinné příslušníky).

Pokud bude finanční vzdělávání v obou zemích správně nastaveno a interpretováno, pak lze předpokládat, že úroveň finanční gramotnosti občanů bude mít rostoucí charakter. Je nutné podotknout, že finanční trh se neustále vyvíjí, a tak je žádoucí, aby se i finanční vzdělávání neustále aktualizovalo a zdokonalovalo.

Seznam tabulek

Tab.č. 1: Obsah finančního vzdělávání na základních školách v oblasti peněz	24
Tab.č. 2: Obsah finančního vzdělávání na základních školách v oblasti hospodaření domácností.....	25
Tab.č. 3: Obsah finančního vzdělávání na základních školách v oblasti finančních produktů.....	26
Tab.č. 4: Obsah finančního vzdělávání na středních školách v oblasti peněz a hospodaření domácností.....	27
Tab.č. 5: Obsah finančního vzdělávání na středních školách v oblasti finančních produktů a práv spotřebitele	28
Tab.č. 6: Počet respondentů na vybraných školách v České republice	56
Tab.č. 7: Počet respondentů na vybraných školách ve Slovenské republice	63

Seznam obrázků

Obr. č. 1: Základní schéma finanční gramotnosti.....	11
Obr. č. 2: Vývoj zadluženosti domácností ČR k 31. 1. jednotlivých let (v mil. Kč).....	20
Obr. č. 3: Role standardů finanční gramotnosti	23
Obr. č. 4: Věkové rozložení respondentů (výzkum v roce 2007 v ČR).....	42
Obr. č. 5: Hodnocení vlastní úrovně finanční gramotnosti.....	43
Obr. č. 6: Názor respondentů na získávání svých finančních znalostí ve škole	44
Obr. č. 7: Subjekty, které by měly zajišťovat finanční vzdělávání.....	45
Obr. č. 8: Věkové rozložení respondentů (výzkum v roce 2010 v ČR).....	46
Obr. č. 9: Způsoby, kterými by respondenti řešili odcizení platební karty.....	47
Obr. č. 10: Kritéria pro výběr úvěrů	48
Obr. č. 11: Ukazatele, které podle respondentů hodnotí celkové náklady na úvěr.....	50
Obr. č. 12: Věk respondentů v jednotlivých typech škol.....	56
Obr. č. 13: Způsoby, kterými dostávají žáci kapesné (v ČR)	57
Obr. č. 14: Rozdíl mezi kreditní a debetní kartou (respondenti z ČR)	59
Obr. č. 15: Význam zkratky RPSN (respondenti z ČR)	60
Obr. č. 16: Kritéria, na základě kterých by se respondenti v ČR rozhodovali při výběru úvěru	61
Obr. č. 17: Složené úročení (odpovědi respondentů z ČR)	62
Obr. č. 18: Vliv inflace na uložené peníze (respondenti z ČR)	62
Obr. č. 19: Věk respondentů v jednotlivých typech škol (SR)	64
Obr. č. 20: Způsoby, kterými dostávají žáci kapesné (v SR).....	64
Obr. č. 21: Rozdíl mezi kreditní a debetní kartou (respondenti ze SR).....	66
Obr. č. 22: Význam zkratky RPSN (respondenti ze SR)	67

Obr. č. 23: Kritéria, na základě kterých by se respondenti ve SR rozhodovali při výběru úvěru	68
Obr. č. 24: Složené úročení (odpovědi respondentů ze SR)	69
Obr. č. 25: Vliv inflace na uložené peníze (respondenti ze SR).....	69

Seznam použitých zkratk

ČNB	Česká národní banka
ČR	Česká republika
INFE	International Network on Financial Education
MF ČR	Ministerstvo financí České republiky
MMR	Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky
MŠMT ČR	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky
MŠVVŠ SR	Ministerstvo školství, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
RPSN	Roční procentní sazba nákladů
SR	Slovenská republika
SŠ	Střední škola
ZŠ	Základní škola

Seznam použitých zdrojů

Literatura

BERTL, Ivan. *Kapitoly o finanční gramotnosti*. 1. vydání, Praha: Triton, 2012, 80 s., ISBN 978-80-7387-622-7

BRABEC, Jiří. *Finanční gramotnost: srozumitelně a bez překážek*. 1. vydání, Plzeň: ABC Finančního vzdělávání, 2011, 90 s., ISBN 978-80-905057-0-4

DVOŘÁKOVÁ, Zuzana; SMRČKA, Luboš. *Finanční vzdělávání pro střední školy se sbírkou řešených příkladů na CD*. 1. vydání, Praha: C. H. Beck, 2011, 312 s., ISBN 978-80-7400-008-9

KOCIÁNOVÁ, Helena. *Finanční gramotnost v kostce: aneb co Vás neměl kdo naučit*. Olomouc: ANAG, 2012, 151 s., ISBN 978-80-7263-767-6

PETRÁŠKOVÁ, Vladimíra; HORVÁTHOVÁ, Zuzana. *Vybrané kapitoly z finanční gramotnosti*. 1. vydání, České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2010, 133 s., ISBN 978-80-7394-233-5

PETÝRKOVÁ, Lenka; CHMELARŽOVÁ, Pavlína. *Osobní finance – Základy finanční gramotnosti*. 1. vydání, Praha: Generation Europe, 2011, 94 s., ISBN 978-80-904974-8-1

ŠKVÁRA, Miroslav. *Finanční gramotnost*. 1. vydání, Praha: Ing. Miroslav Škvára, 2011, 219 s., ISBN 978-80-904823-0-2

VYHÍBAL, Václav a kol. *Slabikář finanční gramotnosti*. 2. aktualizované vydání, Praha: Cofet, 2011, 416 s., ISBN 978-80-9043-96-1-0

Internetové zdroje

Česká národní banka. *Databáze časových řad ARAD: Hlavní ukazatele* [online]. [Cit. 20. 3. 2015]. Dostupné z:

http://www.cnb.cz/cnb/STAT.ARADY_PKG.hlavni_ukazatele?p_iframe=0&p_lang=CS

Ministerstva financí ČR, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR, Ministerstva průmyslu a obchodu ČR. *Systém finanční gramotnosti*. In: *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách* [online]. 9. 1. 2008. Poslední změna 11. 4. 2011. [Cit. 29. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/zakladni-vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach>

Ministerstvo financí ČR. *Národní strategie finančního vzdělávání 2010* [online]. 2. 9. 2013. Poslední změna 8. 10. 2013 [Cit. 31. 1. 2015]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/31443/>

Ministerstvo financí ČR. *Závěrečná zpráva z výzkumu – plné znění (STEM/MARK, 2007)* [online]. 31. 7. 2007 [Cit. 5. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/odborne-studie-a-vyzkumy/2012/vyzkumy-k-financni-gramotnosti-9406>

Ministerstvo financí ČR. *Závěrečná zpráva z výzkumu – plné znění (STEM/MARK, 2010)* [online]. 30. 11. 2010 [Cit. 7. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.mfcr.cz/cs/o-ministerstvu/odborne-studie-a-vyzkumy/2012/vyzkumy-k-financni-gramotnosti-9406>

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR. *Rámcové vzdělávací programy* [online]. 2007 [Cit. 12. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/skolskareforma/ramcove-vzdelavaci-programy>

Ministerstvo školství, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky. *Národný štandard finančnej gramotnosti verzia 1.1* [online]. 31. 3. 2014 [Cit. 18. 3. 2015]. Dostupné z: <https://www.minedu.sk/narodny-standard-financnej-gramotnosti-verzia-11/>

OECD. *International Gateway for Financial Education: About*. [online]. 2012 [Cit. 20. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.financial-education.org/about.html>

OECD. *OECD's Financial Education Project*. [online]. 2004 [Cit. 20. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/finance/financial-education/33865427.pdf>

OECD. *PISA 2012 Assessment and Analytical Framework: Mathematics, Reading, Science, Problem Solving and Financial Literacy* [online]. 11. 2. 2013 [Cit. 31. 1. 2015]. Dostupné z: http://www.oecd-ilibrary.org/education/pisa-2012-assessment-and-analytical-framework_9789264190511-en

OECD. *Recommendation on Principles and Good Practices for Financial Education and Awareness* [online]. 2005 [Cit. 12. 4. 2015]. Dostupné z: <http://www.oecd.org/finance/financial-education/35108560.pdf>

Slovenská banková asociácia. *Finančná gramotnosť na Slovensku – 2007* [online]. 5. 11. 2007 [Cit. 20. 3. 2015]. Dostupné z: <http://www.sbaonline.sk/sk/presscentrum/aktuality/financna-gramotnost-na-slovensku-2007.html>

Seznam příloh

Příloha A – Dotazník pro české a slovenské střední školy

Příloha A – Dotazník pro české a slovenské střední školy

- 1) Jaký je Váš věk?
- 2) Jaké je Vaše pohlaví?
 - a) Žena
 - b) Muž
- 3) Jakou školu studujete?
 - a) Gymnázium
 - b) Ekonomická střední škola
 - c) Průmyslová střední škola
 - d) Jiná škola (vypište:)
- 4) V jaké zemi bydlíte?
 - a) Česká republika
 - b) Slovenská republika
- 5) Jak často dostáváte kapesné?
 - a) Týdně
 - b) Měsíčně
 - c) Nepravidelně (dle přání a potřeb)
- 6) Spoříte si určitou částku z kapesného? (např. na pořízení dražší věci, do budoucna,...)
 - a) Ano
 - b) Ne
- 7) Jakým způsobem si spoříte? (pokud jste v otázce č. 6 odpověděli „ano“; pokud jste odpověděli „ne“ tuto otázku nevyplňujte)
 - a) Doma do obálky, kasičky,...
 - b) Na běžném účtu
 - c) Na spořicímu účtu
 - d) Ušetřené peníze mi ukládají rodiče
 - e) Jiným způsobem (vypište:)
- 8) Myslíte si, že ve stáří vystačíte s důchodem, který Vám poskytne stát?
 - a) Ano
 - b) Ne

- 9) Máte založený svůj vlastní běžný účet v bance?
- a) Ano
 - b) Ne
- 10) Jaký je rozdíl mezi kreditní a debetní kartou?
- a) Kreditní kartou nelze vybírat hotovost z bankomatů
 - b) Debetní karta umožňuje jít na daném účtu do mínusu, kreditní kartou se čerpá plusový zůstatek na účtu
 - c) Kreditní kartou lze čerpat úvěr u banky (do povolené částky), debetní kartou se čerpají vlastní prostředky z účtu (případně kontokorent)
 - d) Debetní kartou nelze platit v obchodech
- 11) Kdyby Vám byla odcizena platební karta, co byste udělal(a)?
- a) Obrátil(a) bych se na banku
 - b) Volal(a) bych policii
 - c) Volal(a) bych rodičům
 - d) Nedělal(a) bych nic
- 12) Co znamená zkratka RPSN?
- a) Poplatky bance za rok
 - b) Celkové náklady na úvěr za rok v procentech
 - c) Poplatek za mimořádnou splátku bance
 - d) Průměrná roční úroková sazba
- 13) Kdybyste si vybíral(a) úvěr, podle kterého kritéria byste se rozhodoval(a)?
- a) Úroková sazba
 - b) Výše měsíční splátky
 - c) RPSN
 - d) Jiné (vypište:
- 14) Jestliže byste investoval(a) částku 10.000 Kč při úrokové sazbě 10%, pak byste za dva roky měl(a) při složeném úročení částku:
- a) 12.000 Kč
 - b) 12.100 Kč
 - c) 10.100 Kč
 - d) 11.100 Kč

15) Pokud by došlo ke zvýšení inflace, co by se stalo s penězi, které byste měl(a) uloženy v bance?

- a) Dostal(a) bych stejně (popř. více) peněz, ale koupil(a) bych si za ně méně
- b) Dostal(a) bych méně peněz, než jsem vložil(a)
- c) Nestalo by se nic

Abstrakt

TOPIČOVÁ, Tereza. *Finanční gramotnost v České republice a komparace přístupů k finančnímu vzdělávání ve vybraných zemích*. Diplomová práce. Plzeň: Fakulta ekonomická ZČU v Plzni, 86 s., 2015

Klíčová slova: finanční gramotnost, vzdělávání, finanční produkty a služby

Předložená diplomová práce je zaměřena na finanční gramotnost a finanční vzdělávání v České a Slovenské republice. Nejprve je teoreticky vymezen pojem finanční gramotnost, včetně jeho základních složek. Poté jsou analyzovány aktivity OECD podporující vzdělávání v oblasti financí. Dále jsou rozebrány základní předpoklady, východiska a principy finančního vzdělávání, ze kterých vycházejí standardy finančního vzdělávání pro základní a střední školy v České i Slovenské republice, jež jsou v práci analyzovány. Praktická část se zaměřuje na hodnocení úrovně finanční gramotnosti pomocí dotazníkových šetření a na komparaci přístupů k finančnímu vzdělávání v České a Slovenské republice. Na závěr je provedeno zhodnocení úrovně finanční gramotnosti žáků středních škol a komparace skutečné úrovně s úrovní požadovanou.

Abstract

TOPIČOVÁ, Tereza. *Financial literacy in the Czech Republic and comparison of approaches to financial education in selected countries*. Diploma thesis. Pilsen: Faculty of Economics, University of West Bohemia in Pilsen, 86 p., 2015

Keywords: financial literacy, education, financial products and services

This diploma thesis is focused on financial literacy and financial education in the Czech and Slovak Republic. At first, there is a theoretical definition of financial literacy including its basic parts. Then there is an analysis of OECD's activities which support financial education. After that there is an analysis of basic requirements, solutions and principles of financial education from which come out the standards of financial education for primary and secondary schools in Czech and Slovak Republic. The practical part focuses on rating of the level of financial literacy using a questionnaire survey and comparison of approaches to financial education in Czech and Slovak Republic. At the end, there is an evaluation of the level of financial literacy on secondary schools and also a comparison of the real and required level.